

POPULISME IN HET MAATSCHAPPELIJK DEBAT

Afschaffen of aanscherpen?

Aron van Balveren | Master Public Governance | Tilburg University
Studentnummer: 377106
Tutor: Dr. J.J.C. van Ostaaijen
Tweede beoordelaar: Prof. dr. F. Hendriks
9 maart 2018

SAMENVATTING

De centrale vraagstelling van dit onderzoek is: ‘welke actoren, onderwerpen en connotaties leggen Nederlandse dagbladen in verband met de term populisme in haar berichtgeving, en hoe verhoudt dit zich tot het academisch debat?’ Door middel van het analyseren van krantenartikelen wordt getracht meer inzicht te verschaffen in het gebruik van de term populisme in het maatschappelijk debat.

Echter, eerst wordt een uiteenzetting gegeven van de term in het academisch debat. In veel literatuur bestaat overeenstemming over de kern van het populisme. Namelijk, de centralisatie van een homogeen volk, dat strijdt tegen de heersende elite. Echter, onder het populisme wordt een grote verscheidenheid aan kenmerken geplaatst, variërend van kenmerken met betrekking tot stijl, standpunten, strategie, leiderschap en uiterlijke vertoning. Wat hierbij opvalt is dat populisme vaak onderzocht wordt in relatie tot de context van waar het fenomeen plaatsvindt. In Nederland, en andere delen van Europa, zijn dit vaak rechts georiënteerde partijen die acteren binnen een liberale democratie. De definities die uit deze onderzoeken voortkomen doen vaak tekort aan het gegeven dat populisme ook voor komt in bijvoorbeeld Zuid-Amerika, en dat veel karakteristieken niet gelden voor deze variant van populisme.

De vele kenmerken die aan populisme gekoppeld worden, zijn problematisch voor het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek. Dit wordt door Pappas (2016) *conceptual stretching* genoemd. Dit is het verbreden van een concept, waardoor een grote hoeveelheid gevallen als populistisch bestempeld kunnen worden. Het begrip verliest dan in duidelijkheid en waarde. Door de vele kenmerken van het populisme kunnen populistische actoren en onderzoeken nauwelijks vergeleken worden.

Binnen de Europese context lijkt de definitie van Mudde en Kaltwasser (2017) het meest gangbaar te zijn: ‘een dunne ideologie volgens welke de maatschappij uiteindelijk verdeeld wordt in twee homogene en vijandige kampen, het zuivere volk versus de corrupte elite, en die stelt dat de politiek een uitdrukking moet zijn van de algemene wil van het volk’. Deze definitie komt ook in grote mate overeen met de minimale kenmerken zoals onderzocht door Rooduijn (2015), en legt ook de nadruk op het niet-liberale karakter van het populisme zoals verwoord door Pappas (2016).

De term wordt in de media gelinkt aan een veelheid van en grote verscheidenheid aan personen. De politieke combinatie van Gert-Jan Segers en zijn ChristenUnie is de enige waarvan beide elementen de dans ontspringen. Verder worden alle Nederlandse politieke lijsttrekkers dan wel partijen in meer of mindere mate in verband gebracht met het populisme. Koplopers wat betreft personen zijn Geert Wilders, Donald Trump, Marine Le Pen en Mark Rutte.

Ook het aantal onderwerpen en stijlkenmerken die in verband gebracht worden met populisme zijn erg groot. Vaak staat het populisme symbool voor een tegenstem. Het tegen de Europese Unie zijn is één van de meest voorkomende politieke standpunten, net als tegen immigratie, islam en de euro als munteenheid zijn.

De connotatie ten opzichte van de term populisme en alles wat daarmee in verband wordt gebracht is vaak negatief, met name wanneer het politiek getinte artikelen betreft. Het NRC Handelsblad spant hierbij de kroon wat betreft negatieve connotatie. De Telegraaf is met 30% negatief gelabelde artikelen het minst negatief.

Wat opvalt is dat de connotatie richting Geert Wilders en Mark Rutte overwegend negatief is. Bij Donald Trump is dit ook het geval, maar hierover wordt minder negatief geschreven wanneer hij in verband gebracht wordt met populisme dan bij de twee Nederlandse politieke kopstukken. In het academisch debat daarentegen, wordt louter neutraal geschreven over Mark Rutte en Geert Wilders. Over Donald Trump maakt men zich meer zorgen. Zijn onvoorspelbare karakter en vreemde beleidshandelingen worden als zorgwekkend gezien.

Minister-President Mark Rutte wordt relatief vaak populistisch genoemd. Zijn uitspraken rondom verkiezingstijden zorgen namelijk nogal eens voor opschudding. De meest voorkomende reden waarom Mark Rutte beticht wordt van populisme in het maatschappelijk debat, zijn retoriek, is ook de reden waarom academici stellen dat Mark Rutte zich met bepaalde uitspraken op populistisch gebied begeeft, hoewel hij lang niet aan alle kenmerken van het populisme voldoet wanneer de definitie van Mudde en Kaltwasser in ogenschouw wordt genomen (Mudde & Kaltwasser, 2017).

De verwarring die ontstaat over de term populisme, alsmede de negatieve connotatie van de term, zijn problematisch voor de kwaliteit van het maatschappelijk debat. Waar het academisch debat een ontwikkeling heeft doorgemaakt wat betreft gebruik van de term is dit in het maatschappelijk debat nog niet het geval. De *intension*, het aantal kenmerken dat onder de term populisme wordt geschaard zal hierbij scherper geformuleerd moeten worden. Hierbij moet een voorbeeld worden genomen voor recente definities van de term populisme in het academisch debat door bijvoorbeeld Mudde en Kaltwasser(2017), Pappas (2016) en Rooduijn (2015). Hierdoor wordt de *extension*, het aantal entiteiten dat met de term bedoeld wordt, beter (en kleiner) en neemt de kwaliteit van het maatschappelijk debat toe.

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	11
	Aanleiding.....	11
	Doelstelling.....	12
	Onderzoeksvragen.....	12
	Centrale vraagstelling.....	12
	Deelvragen.....	13
	Wetenschappelijke relevantie.....	14
	Maatschappelijke relevantie	14
2	METHODIEK.....	17
	Onderzoeksopzet.....	17
	Onderzoeksstrategie	17
	Deel 1: Populisme in het academisch debat	17
	Deel 2: Populisme in de media	17
	Deel 3: Verhouding tussen het academisch en het maatschappelijk debat	22
	Deel 4: Vergelijking tussen het gebruik van de term populisme in Nederland en de Verenigde Staten	22
	Deel 5: Conclusie	23
	Validiteit	23
	Interne validiteit.....	23
	Externe validiteit	23
3	POPULISME IN HET ACADEMISCH DEBAT	25
	Inleiding.....	25
	Definitie (1).....	25
	Definitie (2).....	28
	De opkomst van het populisme	29
	Populisme en democratie.....	29
	Resumé.....	31
4	POPULISME IN DE NEDERLANDSE MEDIA	35
	Inleiding.....	35
	Analyse	35
	Wie?.....	35
	Wat?	38

Hoe?	40
Waar?	42
Resumé.....	43
5 POLITIEKE HOOFDROLSPELERS.....	45
Inleiding.....	45
Geert Wilders	45
In het academisch debat	45
In het maatschappelijk debat.....	48
Donald J. Trump.....	49
In het academisch debat	49
In het maatschappelijk debat.....	52
Mark Rutte.....	53
In het academisch debat	53
In het maatschappelijk debat.....	55
6 POPULISME IN DE NEDERLANDSE MEDIA VERGELEKEN MET HET ACADEMISCH DEBAT	57
Inleiding.....	57
Algemeen.....	57
Onderwerpen en definities	57
Actoren	58
Connotatie.....	58
Specifiek	58
Geert Wilders	58
Donald Trump.....	59
Mark Rutte.....	60
7 POPULISME IN DE NEDERLANDSE MEDIA VERGELEKEN MET HET VERENIGD KONINKRIJK.....	61
Populisme in de media in het Verenigd Koninkrijk	61
Vergelijking.....	62
8 CONCLUSIE	65
Populisme in het maatschappelijk en academisch debat	65
Een beter gebruik van de term populisme.....	67
Napraat: de kern van het populisme.....	71
Inleiding.....	71
De context democratie.....	71
De term populisme (1)	71

De liberale democratie	71
De term populisme (2)	72
Woord van dank	73
Geciteerde werken	75
Bijlage	81

1 INLEIDING

“But if thoughts corrupts language, language can also corrupt thought”

George Orwell (1903-1950), schrijver, journalist en literair criticus

Aanleiding

Een snelle blik op het politieke mediacircus leert dat de term populisme een begrip is dat regelmatig voor komt in het Nederlandse medialandschap. Aangewakkerd door het lijsttrekkerschap van Pim Fortuyn van de Lijst Pim Fortuyn (LPF), de opkomst van Geert Wilders en zijn Partij Voor de Vrijheid (PVV), de verkiezing van Donald Trump als president van de Verenigde Staten en (de campagne rondom) het uittreden van Het Verenigd Koninkrijk uit de Europese Unie, heeft het populisme zijn intrede gedaan in het maatschappelijk debat in Nederland.

Diezelfde blik doet suggereren dat populisme niet alleen een term is die veel gebruikt wordt in het medialandschap, maar ook een veelheid aan betekenissen en contexten kent. Ofwel, de term wordt te pas en te onpas gebruikt. Deze bevinding wordt bevestigd door Mathijs Rooduijn (2016), evenals de bevinding dat populisme een term is die meer en meer voor komt in de Nederlandse media. Zo ook woensdagavond, 19.00 uur, bij een van de toonaangevende praatprogramma's van de Nederlandse televisie:

Passage uit De Wereld Draait Door (NPO3) van 8 november 2017: een gesprek tussen Matthijs van Nieuwkerk (MvN) en Lodewijk Asscher (LA).

MvN: We spraken ook een jaar geleden. Wordt dit de definitieve doorbraak van het populisme? Brexit was al geweest, we kregen verkiezingen in Nederland, Frankrijk en Duitsland. Kwart, halve en finale gewonnen, zei geloof ik Mark Rutte. Wat is het geworden?

LA: Nah. Een beetje gelijkspel. Wilders is natuurlijk niet de grootste geworden, maar heeft wel gewonnen. Dus ik vond daarna, na onze verkiezingen, het triomfantelijke ‘het populisme is verslagen’ een beetje overdreven.

MvN: En in Frankrijk en Duitsland?

LA: Ja, Macron heeft natuurlijk met een progressief-populistische koers verkiezingen gewonnen. Maar, het zit er wel degelijk nog steeds.

Een aantal dingen vallen op in deze passage. Mathijs van Nieuwkerk doelt op een uitspraak van Mark Rutte, die rondom de nationale verkiezingen in maart 2017 sprak over een aantal ronden in de strijd tegen het verkeerde populisme. Wat Rutte precies bedoelt met het verkeerde populisme, dan wel het goede populisme, blijft onduidelijk. De associatie met Geert Wilders wordt door Lodewijk Asscher meteen gemaakt, maar enkele seconden later wordt ook Emanuel Macron, de nieuwbakken President van Frankrijk, als populistisch gekwalificeerd. De uitspraak ‘het zit er wel degelijk nog

steeds' klinkt op het eerste gezicht als weinig verheugend jegens populistische actoren actief in Duitsland en Frankrijk.

"But if thought corrupts language, language can also corrupt thought", schreef George Orwell in zijn essay Politics and English Language uit 1946. Zijn polemische insteek was in dat jaar zeer begrijpelijk. De tijden zijn nu anders, maar ook vandaag zien we dat onze taal, en dan meer specifiek de connotaties van politieke termen, het maatschappelijke discours beïnvloeden" (Hetenyi, 2016).

De passage uit De Wereld Draait Door suggereert dat de term populisme verkeerd gebruikt wordt. In dat gesprek tussen Mathijs van Nieuwkerk en Lodewijk Asscher dekt de term verschillende ladingen, en kent het op het eerste gezicht een negatieve connotatie. Het verkeerde gebruik van een term is problematisch voor het voeren van een goed maatschappelijk debat. Een term wordt dan gebruikt om iets te duiden dat de lading niet dekt, of mensen willen niet geassocieerd worden met deze term omdat zij bang zijn voor een negatief stempel.

Dit onderzoek tracht een uiteenzetting te geven van het maatschappelijk en academisch debat van de term populisme. Geanalyseerd wordt hoe de term populisme gebruikt wordt in de Nederlandse media, en hoe dit zich verhoudt met het academisch debat en het gebruik van de term populisme in het Verenigd Koninkrijk. Op deze manier wordt niet alleen een uitgebreide probleemanalyse verschaft omtrent de berichtgeving rondom de term populisme, maar wordt ook gepoogd het maatschappelijk debat te verrijken.

Doelstelling

De doelstelling van dit onderzoek is om te analyseren hoe de term populisme gebruikt wordt in de Nederlandse media. Meer specifiek: de actoren en onderwerpen die in verband worden gebracht met populisme, en de connotatie die daarbij volgt. Vervolgens worden de politieke hoofdrolspelers die in verband worden gebracht met het populisme nader bestudeerd.

De verhouding tussen het maatschappelijk en het academisch debat wordt onderzocht om de bevindingen in het maatschappelijk debat te kunnen toetsen aan bestaande onderzoeken, en om meer inzicht te krijgen over de term populisme en zo lessen te kunnen trekken voor een beter maatschappelijk debat.

Om een meer valide analyse te kunnen bieden voor het gebruik van de term populisme in de media wordt gekeken hoe de analyse van de Nederlandse media zich verhoudt tot het gebruik van de term populisme in de media in het Verenigd Koninkrijk.

Onderzoeksvragen

Centrale vraagstelling

Welke actoren, onderwerpen en connotaties brengen Nederlandse dagbladen in hun berichtgeving in verband met de term populisme, en hoe verhoudt dit zich tot het academisch debat?

Hierbij wordt ingezoomd op enkele politieke hoofdrolspelers die veelvuldig in verband worden gebracht met het populisme. Het gaat bij de hoofdvraag dus om associaties, ofwel de verbinding van een term (populisme) met een actor, een onderwerp (*policy issues*, inhoud of stijl gerelateerd) en/of een connotatief oordeel (negatief, positief of neutraal).

Deelvragen

De deelvragen en stappen van het onderzoek zijn in onderstaand stroomschema weergegeven.

Ten eerste wordt de term populisme uiteengezet aan de hand van academische artikelen. Centraal in het onderzoek staan de actoren, onderwerpen en connotaties die in verband worden gebracht met het populisme in het maatschappelijk debat in Nederland. De verhouding tussen deze twee wordt vervolgens geanalyseerd door politieke hoofdrolspelers zowel in het academisch als het maatschappelijk debat nader te analyseren, en dit te vergelijken.

De wie, wat, hoe en waar vragen, die getracht worden te beantwoorden in de Nederlandse media, worden ook beantwoord aan de hand van een onderzoek van Bale, Van Kessel & Taggart (2011). Dit

onderzoek is uitgevoerd volgens een gelijke onderzoeksopzet. De bevindingen in Nederland en het Verenigd Koninkrijk worden vervolgens vergeleken om meer valide conclusies te kunnen trekken.

Het onderzoek eindigt met een conclusie, waarbij diverse hoofdstukken samengevat en gekoppeld worden, en waarbij uiteindelijk lessen worden getrokken om te komen tot een beter maatschappelijk debat over populisme.

Wetenschappelijke relevantie

Het belang van een goed begrip van het concept populisme wordt ook aangehaald door Gidron & Bonikowski (2014). Het is namelijk lastig om politieke actoren te classificeren wanneer een concept door iedereen anders wordt begrepen.

“Indeed, it is hard to find a common ideological denominator that connects the various ostensibly populist movements, particularly when the classification of political actors relies on the expansive lay understanding of the concept.” (Gidron & Bonikowski, 2015, p. 5)

Door Bale et al (2011) is een vergelijkbaar onderzoek gedaan in Groot-Brittannië. In dit onderzoek wordt het belang van een vergelijkende studie beschreven om de bevindingen van het onderzoek (al dan niet) te kunnen generaliseren, of de verschillen tussen landen aan te kunnen merken.

“The focus on the United Kingdom is because there is a range of broadsheet sources and, again, we are assuming that the usage of the term in the United Kingdom is representative of the usage of the term more generally, although we recognise that this would need to be established empirically (through comparative study).” (Bale et al, 2011, p. 116)

Door een vergelijkbaar onderzoek te doen in Nederland kunnen de onderzoeksresultaten vergeleken worden en ontstaat er een bredere basis voor generalisatie van het gebruik van de term populisme. Beide landen liggen in West-Europa. Toch kennen Nederland en het Verenigd Koninkrijk een andere politieke cultuur. Waar in Nederland geregeerd wordt op basis van consensus, heerst in het Verenigd Koninkrijk een meer majoritair stelsel (Hendriks, 2006). Dit komt onder andere tot uiting in het kiesstelsel van beide landen. Dit maakt een vergelijking des te interessanter.

Maatschappelijke relevantie

Een korte blik op verschillende nieuwsartikelen die gerelateerd zijn aan het populisme leert dat de term populisme in de Nederlandse media te pas en te onpas gebruikt wordt. Met de aanname dat het gebruik van een term in de media niet erg afwijkt van het gebruik van de term in het bredere maatschappelijk debat, probeert dit onderzoek een inzicht te verschaffen in het gebruik van de term populisme, en tevens dit gebruik te vergelijken met de wetenschappelijke definitie(s) van de term en met het gebruik van de term in het Verenigd Koninkrijk, om zo het maatschappelijke debat te verscherpen.

Het belang hiervan wordt geduid door onder andere Matthijs Rooduijn (2016), die ageerde tegen het voorstel van onderzoeker in politieke argumentatie Robert Wigt, om de term populisme in de media uit te bannen (NOS, 2016). De term heeft in de maatschappelijke discussie (en wellicht ook in de academische discussie) een brede toepasbaarheid en zorgt daarmee voor veel verwarring.

Populisme is een onderwerp dat enorm leeft in de maatschappij, niet in de laatste plaats door de opkomst van het populisme in de politiek. Waar grote fenomenen zoals de Brexit en de verkiezing

van Donald Trump tot president van de Verenigde Staten veel aandacht trokken in de media, laat de onderstaande opsomming uit een onderzoek van Andreas Johansson (2018) een aantal trends in Europa zien:

- populistische partijen blijven electoraal succes boeken, al stagneert dit succes vanaf 2015;
- het electorale succes van links-populisme is sinds 2010 verdubbeld;
- het populisme staat nu op plek drie wat betreft ideologie die aangehangen wordt;
- tien Europese regeringen bevatten populistische politieke partijen. Dit is meer dan ooit.

Des te meer maatschappelijke relevantie om dit fenomeen verder te onderzoeken.

2 METHODIEK

Onderzoeksopzet

In het vorige hoofdstuk zijn in de sectie onderzoeksvragen de verschillende stappen van het onderzoek uiteengezet. Om de hoofdvraag..

Welke actoren, onderwerpen en connotaties leggen Nederlandse dagbladen in verband met de term populisme in haar berichtgeving, en hoe verhoudt dit zich tot het academisch debat?

.. te kunnen beantwoorden wordt populisme in het academisch en het maatschappelijk debat onderzocht. In het academisch debat gebeurt dit door literatuurstudie, in het maatschappelijk debat door middel van een analyse van krantenartikelen in diverse media. Deze methodieken worden verder toegelicht in de volgende paragraaf.

Om onderzoeksresultaten te kunnen valideren wordt de analyse van krantenartikelen in Nederland vergeleken met een soortgelijke analyse van Bale et al (2011) in het Verenigd Koninkrijk. Dit maakt niet zo zeer deel uit van de hoofdvraag, maar is een 'extraatje' in het kader van wetenschappelijke relevantie. Om een vergelijking te kunnen maken hebben beide onderzoeken een vergelijkbare onderzoeksmethodiek. De methodiek van Bale en zijn collega's wordt toegelicht in de volgende paragraaf.

Onderzoeksstrategie

Deel 1: Populisme in het academisch debat

Om een academische uiteenzetting van het begrip populisme te kunnen maken, wordt gebruik gemaakt van een breed scala aan academische literatuur. Er wordt gebruik gemaakt van zowel recente als minder recente literatuur. Op deze manier maakt het onderzoek gebruik van de meest recente inzichten en ontwikkelingen in het academisch debat, maar kan het ook een weergave bieden van de ontwikkeling van het academisch debat door de jaren heen.

Voor een uitgebreid en compleet overzicht van de literatuur die gebruikt is, wordt verwezen naar het laatste hoofdstuk dat de geciteerde werken bevat.

Deel 2: Populisme in de media

De eerste doelstelling van het onderzoek is inzicht verschaffen in het gebruik van de term populisme in de Nederlandse media. De Nederlandse media wordt hierbij gebruikt als graadmeter voor het gebruik van de term populisme in het maatschappelijk debat.

Bij het uitvoeren van dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van de Lexis Nexis Academic database. Het onderzoek richt zich op krantenartikelen met daarin de term 'populisme', 'populist', 'populisten', 'populistisch' of 'populistische'. De keuzes voor selectie van welke media, welke dagbladen en welke tijdperioden worden toegelicht in de paragraaf Casuselectie.

De vragen in de categorie analyse worden beantwoord door middel van het analyseren van krantenartikelen met behulp van een analysekader (zie bijlage 2).

De onderdelen titel, datum, bron en titel dienen als achtergrondinformatie voor het artikel. Deze zullen nauwelijks een rol van betekenis spelen in de analyse. De onderdelen tijdsperiode, genre, wie, land, connotatie, onderwerp en wie (2) dienen als input van data die geanalyseerd gaan worden.

Deze data wordt data gestuurd geanalyseerd. Dit betekent dat er geen vooropgezette hypothese onderzocht wordt. Er wordt gebruik gemaakt van beschrijvende statistiek. Dit beschrijft de eigenschappen van variabelen en welke verbanden er bestaan. Met behulp van SPSS leidt dit tot diverse kruistabellen die antwoorden geven op de volgende vragen:

- Wie wordt beschreven als populist? Een overzicht van de actoren en landen die als populistisch worden beschreven.
- Wat zijn de onderwerpen die aan populisme worden gerelateerd? Een overzicht van de onderwerpen die aan het populisme worden gerelateerd.
- Hoe wordt de term gebruikt? Een overzicht van het connotatief gebruik van de term populisme, verdeeld in negatief, positief en neutraal.
- Waar wordt de term gebruikt? Het gebruik van de term populisme per krant, waarbij de vraag wordt gesteld wie door de krantenartikelen van de diverse kranten in verband worden gebracht met populisme, welke onderwerpen en hoe de term gebruikt wordt.

Criteria voor analyseren

Twee variabelen vereisen verdere criteria voor het toekennen van een numerieke score. Dit is de 'hoe'-vraag (positief, negatief of neutraal) en de 'onderwerp'-vraag (inhoud, stijl of ongedefinieerd). Deze criteria zijn opgesteld op basis van vooronderzoek (voorcodering van enkele krantenartikelen), en advies van de Heer van Kessel op basis van het vergelijkbare onderzoek van Bale et al (2011). Aan de Heer van Kessel is gevraagd welke criteria gebruikt werden in het onderzoek van Bale et al (2011), aangezien hij een van de onderzoekers was die participeerden in dit onderzoek.

Ook is gebruik gemaakt van taalkundige definities. Een pejoratief woord is een woord dat negatieve connotaties oproept. Deze komen voor in woordsoorten (bijvoorbeeld zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en werkwoorden) met vaak een letterlijke denotatie, ofwel betekenis. Het tegenovergestelde is een amelioratie.

Brede interpretatieruimte wordt bestreden door *intra- en intercoder reliability* maatregelen (zie validiteit).

Informatiebox 1: Criteria voor de 'hoe'-vraag:

Een negatieve score wordt toegekend:

- wanneer een expliciet negatief waardeoordeel gegeven wordt over een actor of onderwerp dat als populistisch wordt bestempeld, dus een woordsoort, bijvoorbeeld een bijvoeglijk naamwoord (bv. *... is een 'akelige' vent, 'slechte' ideeën*), werkwoord (*afgedaald richting het niveau van .. populistische politicus*), of een zelfstandig naamwoord (*onzin, terreur*) met een negatieve connotatie gelinkt aan de actor of het onderwerp dat in verband gebracht wordt met populisme;
- wanneer een expliciet negatief waardeoordeel gegeven wordt over het begrip populisme, dus een woordsoort, bijvoorbeeld een bijvoeglijk naamwoord (bv. *vals populisme*), werkwoord (*gekelderd naar een populistisch niveau*), of een zelfstandig naamwoord met een negatieve connotatie, gelinkt aan de term;
- wanneer duidelijk is of verwacht wordt dat populisme an sich negatieve gevolgen heeft (bv. *het populisme vormt een bedreiging, waarschuwen voor het populisme, slecht voor de koopkracht*).

Een positieve score wordt toegekend:

- wanneer een expliciet positief waardeoordeel gegeven wordt over de actor of het onderwerp dat als populistisch bestempeld wordt, dus een woordsoort, bijvoorbeeld een bijvoeglijk naamwoord, of een werkwoord, of een zelfstandig naamwoord met een positieve connotatie, gelinkt aan de actor of het onderwerp dat in verband wordt gebracht met populisme;
- wanneer een expliciet positief waardeoordeel gegeven wordt over het begrip populisme, dus een woordsoort, bijvoorbeeld een bijvoeglijk naamwoord (bv. *'goed' populisme*), of een werkwoord, of een zelfstandig naamwoord met een positieve connotatie, gelinkt aan de term;
- wanneer duidelijk is of verwacht wordt dat populisme an sich positieve gevolgen heeft (bv. *het populisme biedt nieuwe kansen op de arbeidsmarkt, goed dat er geluisterd wordt naar het volk*).

Een neutrale score wordt toegekend:

- wanneer geen expliciet waardeoordeel gegeven wordt over de actor, populisme an sich en haar (mogelijke) gevolgen.

Informatiebox 2: Criteria voor de 'onderwerp'-vraag:

Populisme wordt in verband gebracht met inhoud als:

- het betrekking heeft op beleidsvoornemens- of handelingen (beleid, wet- en regelgeving, mandaten) van een bepaalde actor die als populistisch bestempeld wordt, of een algemene verbandlegging van de term populisme met eerder genoemde inhoudelijke aspecten.

Populisme wordt in verband gebracht met stijl als:

- het betrekking heeft op communicatie en voorkomen van een bepaalde actor die als populistisch bestempeld wordt, of een algemene verbandlegging van de term populisme met eerder genoemde stilistische aspecten.

Populisme wordt als ongedefinieerd bestempeld als:

- het niet nadrukkelijk in verband wordt gebracht met beleidsvoornemens- of handelingen, standpunten, of communicatie en voorkomen.

Casuselectie

Voordat casussen geanalyseerd gaan worden met behulp van het analysekader uit de vorige paragraaf, moet een casuselectie gemaakt worden. Bij deze casuselectie spelen een aantal vragen een rol:

- van welk platform gaan artikelen geanalyseerd worden?
- van welke media gaan artikelen geanalyseerd worden?
- in welke tijdsperioden gaan artikelen geanalyseerd worden?

De koppen welk platform, welke media en welke tijdsperioden geven een onderbouwd antwoord op deze vragen.

Welk platform?

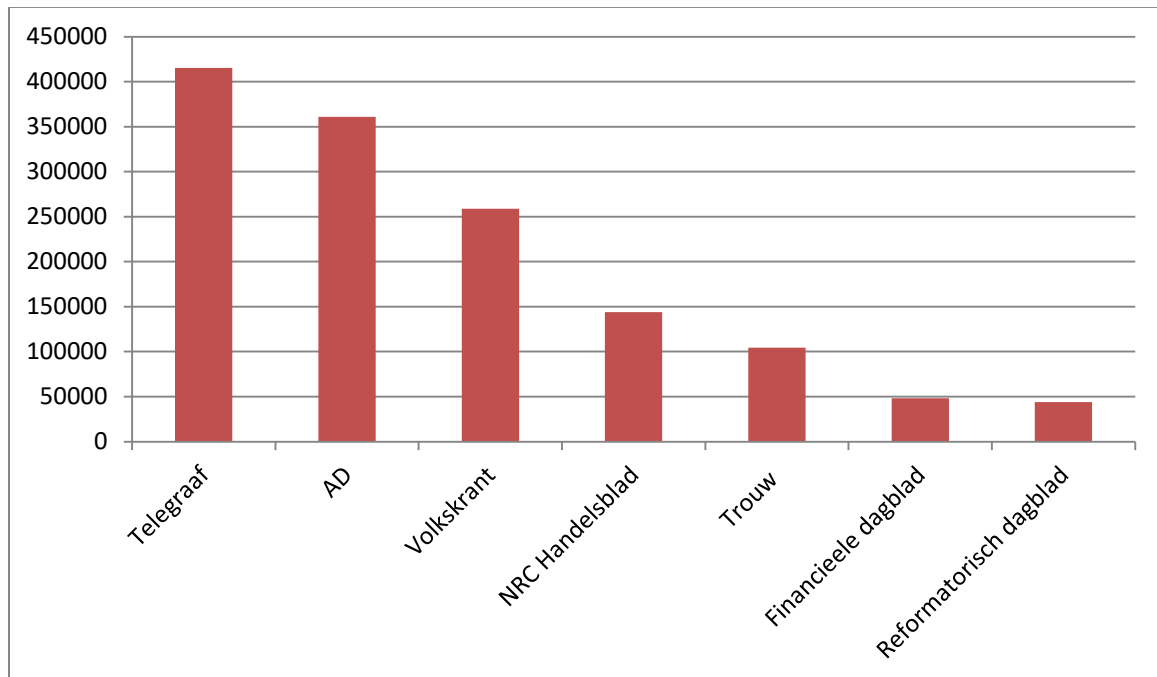
De keuze wat betreft het platform is die tussen artikelen die in de krant hebben gestaan of artikelen die online verschijnen. Uit onderzoek van Gherstti (2013) blijkt dat de inhoud van nieuws dat in de krant staat, of dat online staat, nauwelijks van elkaar afwijkt. Individuen ontvangen dezelfde informatie wanneer zij nieuws in de krant lezen ten opzichte van het lezen van nieuws op het internet. Nossek, Adoni & Himrod (2015) hebben onderzoek gedaan naar de status van print media in Europa. Hieruit blijkt dat deze nog steeds een grote rol spelen, al spelen online media een steeds grotere rol ten opzichte van print media. Doordat de verschillen in inhoud tussen print en online media miniem zijn, en print media nog steeds een grote rol spelen in het Europese landschap, is het gerechtvaardigd te kiezen voor nieuwsberichten in kranten.

Welke media?

In onderstaande figuur zijn de oplagecijfers van de verschillende kranten in Nederland te zien (NOM Dashboard, z.d.). Hieruit blijkt dat de Telegraaf, het Algemeen Dagblad, de Volkskrant en het NRC Handelsblad de vier grootste kranten van Nederland zijn. Alle vier de kranten hebben meer dan 100.000 betaalde oplagen. Traditioneel gezien wordt de Volkskrant aangeduid als een linkse krant op

het politieke spectrum van links en rechts, waar het Algemeen Dagblad, de Telegraaf en het NRC Handelsblad als meer rechts worden aangeduid. Uit onderzoek van Domevscek (2006) blijkt echter dat ook het NRC vaker berichten plaatst met een meer linkse dan een rechtse boodschap. Door vier dagbladen te selecteren, met een verscheidenheid aan politieke kleuren waar deze aan gerelateerd worden en een oplage van meer dan 100.000 betaalde kranten kan de keuze voor het analyseren van nieuwsartikelen van de Telegraaf, het Algemeen Dagblad, de Volkskrant en het NRC Handelsblad gezien worden als een legitieme keuze.

Tabel 2.1: Oplage van Nederlandse dagbladen 2016-2017

Het bereik van deze dagbladen ligt nog hoger. De Telegraaf heeft een bereik van om en nabij 1,3 miljoen mensen, evenals het Algemeen Dagblad. De Volkskrant heeft een bereik van 750.000 mensen en het NRC Handelsblad een bereik van 355.000 mensen. Dit bevestigt de aanname in de eerste sectie van deze paragraaf dat print versies van dagbladen nog steeds een goede weergave zijn van het maatschappelijk debat (NOM Dashboard, z.d.).

Welke tijdsperioden?

Wat betreft tijdsperioden worden krantenartikelen uit twee tijdsperioden geanalyseerd. De eerste tijdsperiode is *at random* gekozen, namelijk de periode april 2016. De tweede periode is de periode rondom de verkiezingen, namelijk maart 2017. Door twee verschillende perioden te selecteren is de kans dat een bepaald evenement de uitslag in grote mate beïnvloedt minder groot, al is het natuurlijk ook wel interessant om de periode rondom de verkiezingen te analyseren omdat er dan veel geschreven wordt in de kranten over politiek en veel mensen met politiek bezig zijn.

De twee tijdsperioden zijn weliswaar minder groot qua omvang dan de tijdsperioden in het onderzoek van Bale et al (2011) (die uitgaan van twee keer drie maanden), maar biedt nog steeds een sample van een kleine 400 artikelen, voldoende om kruisverbanden te kunnen leggen en conclusies te kunnen trekken.

Tabel 2.2: het aantal artikelen dat geanalyseerd is per krant

	Maart 2017	April 2016	Totaal
NRC	117	43	160
Volkscrant	117	31	148
Telegraaf	38	10	48
AD	25	9	34
Totaal	297	93	390

Het aantal artikelen dat het NRC, en in een bepaalde periode de Volkskrant uitbrengen, is vele malen meer dan het aantal artikelen dat de Telegraaf en het AD uitbrengen. Omdat de data ook geanalyseerd worden per krant is dit niet erg.

Deel 3: Verhouding tussen het academisch en het maatschappelijk debat

Om de verhouding tussen het academisch en het maatschappelijk debat te kunnen analyseren worden enkele politieke hoofdrolspelers nader geanalyseerd, zowel in academische artikelen als in krantenartikelen. De keuze voor de politieke hoofdrolspelers is gevallen op Geert Wilders, Donald Trump en Mark Rutte. Gedurende het onderzoek zal blijken dat zij relatief vaak genoemd worden als populist in de Nederlandse media, en daarom gekenmerkt kunnen worden als hoofdrolspelers in het politiek-populistische debat. Bijkomend voordeel is dat het twee Nederlanders en een buitenlander zijn. Dit zou interessante verschillen op kunnen leveren.

Hoewel de verhouding tussen het academisch en het maatschappelijk debat niet puur kwantitatief geanalyseerd kan worden, is het interessant op basis van een selectie van wetenschappelijke- en krantenartikelen verschillen wat betreft typering, argumentatie en connotatie aan te merken. De politieke hoofdrolspelers, alsmede de kenmerken waarop zij geanalyseerd worden (typering, argumentatie en connotatie), worden in het vijfde hoofdstuk toegelicht. In het zesde hoofdstuk worden conclusies getrokken wat betreft de algemene verhouding en de analyse van de politieke hoofdrolspelers.

De academische artikelen die gebruikt worden, zijn afkomstig uit *journals* of hoofdstukken uit boeken van een academische uitgeverij. Slechts in één enkel geval wordt gebruik gemaakt van een artikel gepubliceerd op een blog van een onderzoeker op de politieke universiteit in Londen. Aan deze blog is echter wel onderzoek aan vooraf gegaan.

Deel 4: Vergelijking tussen het gebruik van de term populisme in Nederland en het Verenigd Koninkrijk

De analyse van het gebruik van de term populisme in de Nederlandse media gaat vergeleken worden met het gebruik van de term populisme in de media in het Verenigd Koninkrijk. Derhalve moet het onderzoek een vergelijkbare methodiek hebben als het onderzoek van Bale et al (2011). Dit is ook het geval.

Zo zijn artikelen uit twee tijdsperiodes gecodeerd volgens een vergelijkbaar analytisch kader. Bij de totstandkoming van dit kader is ook informatie uitgewisseld met een van de schrijvers van het onderzoek van Bale et al (2011), namelijk de heer van Kessel. Ook zijn vergelijkbare criteria gehanteerd voor het toekennen van een numerieke score omtrent connotatie en onderwerp.

Bale et al (2011) hebben 676 artikelen geanalyseerd van een viertal kranten: Independent, Guardian, Times en Telegraph. Dit zijn de vier grootste kranten van het Verenigd Koninkrijk en deze kennen een enigszins vergelijkbare opbouw wat betreft de selectie in kranten als het gaat om de positie op het politieke spectrum. Ook dit onderzoek heeft namelijk kranten die zich begeven aan de linkerkant van het politieke spectrum, meer richting het midden, en aan de rechterkant. Vervolgens hebben zij de vragen wie er genoemd werden, wat er genoemd werd, hoe het genoemd werd met betrekking tot neutraal, negatief of positief en dit toegespitst per krant, eenzelfde opbouw als dit onderzoek.

De verschillen in methodiek hebben vooral te maken met de casusselectie. Bale et al (2011) maken gebruik van meer casussen (ongeveer 600), andere tijdsperioden (2008 en 2009) en vanzelfsprekend andere media. De verschillende tijdsperioden verhinderen niet dat er een vergelijkend onderzoek plaats vindt tussen dit onderzoek en het onderzoek van Bale et al, maar moeten wel in ogenschouw genomen worden.

Tabel 2.3: Vergelijking onderzoeksmethoden

	Scriptie	Bale et al (2011)
Onderwerpen	Actoren, onderwerpen en connotatie	Actoren, onderwerpen en connotatie
Analysekader	Zie bijlage	Zie bijlage
Periode	2016, 2017	2008,2009
Bronnen	Volkscrant, NRC, AD, Telegraaf	Independent, Guardian, Times, Telegraph

Deel 5: Conclusie

In het vijfde en laatste deel (hoofdstuk 8) wordt gebruik gemaakt van de informatie die vergaard is door middel van analyses in de voorgaande hoofdstukken. Ook wordt gebruik gemaakt van academische literatuur om het maatschappelijk debat te kunnen verrijken.

Validiteit

Interne validiteit

Het onderzoek richt zich op krantenartikelen met de term populisme (of een afleiding daarvan), van de vier grootste kranten van Nederland, om zo een inzicht te verschaffen in het gebruik van de term populisme in het maatschappelijk debat. Door verschillende tijdsperioden te selecteren wordt voorkomen dat in een bepaalde tijd een evenement plaatsgevonden heeft dat het gebruik van het begrip dusdanig beïnvloedt dat het onderzoek niet meer valide is.

Het coderen wordt gecontroleerd door middel van interne controle door te dubbelchecken en externe controle door een steekproef van een medestudent, na een uitvoerige codeerinstructie.

Externe validiteit

Door de onderzoeksopzet zijn de conclusies generaliseerbaar voor het gebruik van de term populisme in het maatschappelijk debat in Nederland. Door een vergelijking te maken met de conclusies van het onderzoek naar het gebruik van de term populisme in het Verenigd Koninkrijk zouden deze conclusies kunnen gelden voor meer landen in West-Europa.

Resumerend wordt dus zowel interne als externe controle toegepast om de validiteit van het onderzoek te kunnen garanderen.

3 POPULISME IN HET ACADEMISCH DEBAT

“The term ‘populism’ is still being applied to a wide variety of parties and politicians, and in different contexts still points to different phenomena”

Margaret Canovan (1939-heden), politiek wetenschapster

Inleiding

Populisme is een begrip dat in Nederland grote bekendheid kreeg bij de politieke opkomst van Pim Fortuyn rondom de verkiezingen van 2002. Echter net als in Nederland had het populisme in de rest van de wereld al vele jaren eerder zijn intrede gemaakt. In de negentiende eeuw al verzetten Amerikaanse boeren zich tegen de stedelingen met hun industrieën die de dienst uit leken te maken in het land. Waar het in de Verenigde Staten kleine bewegingen betrof die zich afzetten tegen de heersende elite, ging het in Latijns Amerika om krachtige leiders die een groot verzet konden organiseren. In Europa wordt het populisme vooral geanalyseerd vanuit de vele rechtse politieke partijen die hun intrede hebben gedaan in zowel nationale parlementen of zelfs coalities zoals het Europees Parlement (Rooduijn, 2013).

In dit hoofdstuk wordt het gebruik van de term populisme in het academisch debat geanalyseerd. Ten eerste wordt gekeken naar de definities die gehanteerd worden in de Nederlandstalige academische literatuur vanaf de opkomst van Pim Fortuyn, om vervolgens de uitstap te maken richting andere gerenommeerde academici om de meest gangbare definitie van het populisme en de ontwikkeling hier naar toe scherp te krijgen. Ook wordt ingegaan op de opkomst van het populisme, en de relatie van het populisme met een democratie zoals wij deze kennen in Europa.

Definitie (1)

Enkele decennia geleden werd door Canovan (1981) al geconcludeerd dat het begrip populisme leidt aan zogenoemde conceptuele gladheid. Deze conclusie is op basis van een *educational guess* van Rooduijn (2016) nog steeds van toepassing op zowel het maatschappelijk als het academisch debat. Het begrip populisme wordt in verband gebracht met een verscheidenheid aan politiek gerelateerde elementen, zoals socialistische bewegingen of krachtige leiders.

Met de opkomst van Pim Fortuyn deed het populisme voor het grote publiek zijn intrede in Nederland. In het academisch debat werd al langer geschreven over dit onderwerp. Deze paragraaf voorziet zowel in een beschrijving van de ontwikkeling van verschillende definities die gehanteerd werden van populisme vanaf de opkomst van Fortuyn in Nederlandstalige academische literatuur, als een beschouwing van de meer recente literatuur die geschreven is over het onderwerp.

Mark Elchardus (2001) concludeerde dat de term populisme voor veel verwarring zorgt. Doorgaans wordt deze gebruikt om politieke tegenstanders negatief weg te zetten, in plaats van om het politieke fenomeen begrijpelijk te maken. Elchardus onderscheidde een aantal basiskennmerken: het verwerpen van de waarden die door de elites worden voorgehouden, argwaan ten opzichte van vertegenwoordigers, de bevolking tot een ‘volk’ maken en het vertrouwen uitspreken in het gezonde verstand, in plaats van wetenschappelijk onderbouwde beredenering. Elchardus sprak de vrees uit dat het populisme het mens- en maatschappijbeeld aanpast tot argwanend en wantrouwend, en dat het zo bijdraagt aan succes voor extreemrechtse politieke partijen (Elchardus M. , 2001).

Ook Akkerman (2003) constateert dat veel politicologen populisme een vies woord vinden. Het zogenoemde alledaagse populisme zou inhouden dat politici aansluiten bij de meningen van het volk, en zo eenvoudige oplossingen zouden voorstellen voor problemen terwijl dat eigenlijk niet realistisch is. Andere politicologen zouden juist voorstander zijn van een respectabele vorm van populisme. Dit is het populisme waarbij de vertegenwoordigende democratie bekritiseerd wordt. Het streven is dan naar meer vormen van directe democratie binnen het huidige politieke stelsel. Het verschil tussen de verkeerde vorm en de respectabele vorm van populisme zou zijn dat de respectabele vorm een verandering van de democratie voorstelt, binnen de kaders van de rechtstaat (Akkerman, 2003).

Leo d'Anjou (2005) stelde dat het populisme een verzet is van de gewone man tegen de heersende elite. Het volk is een eenheid en deze zouden moeten bepalen wat de politieke lijn is die gevolgd moet worden. D'Anjou onderscheidt vier kenmerken van populistische partijen die in mindere of sterkere mate voorkomen, ten minste in West Europa (d'Anjou, 2005):

- het vereenvoudigen van de politieke werkelijkheid: de intellectualistische steekspelletjes van de elite zijn te ver verwijderd van het gezonde verstand van het volk, alles kan dus eenvoudiger en sneller;
- het verwijderen van de door de elite gelegde rookgordijnen: het wantrouwen van het ingewikkeld maken van politieke zaken;
- politiek als anti-politiek: populistische partijen hebben een voorkeur voor directe democratie;
- het leiderschapsprincipe: de leider moet aanvoelen wat het volk wil.

In Nederlandstalige academische literatuur zijn nog meer negatieve connotaties te vinden. Populisme wordt door van Reybrouck (2008) omschreven als enerzijds een stijl van politiek beoefenen waarbij gebruik wordt gemaakt van het gemakzuchtig bespelen van de massa door middel van oneliners, simplificaties en loze voorspellingen. Populisme is dan retoriek. En anderzijds als politieke inhoud, tegen het bestaande establishment en de elite. De populistische leider, een charismatisch figuur, zet zichzelf neer als de enige die zegt wat hij denkt, en doet wat hij zegt. In dit relaas wordt populisme vergeleken met een schimmel: *'Als populisme zo'n lastige kwaal is, hoe kan het dan dat De Gucht niet verder komt dan een symptoombeschrijving? Hij biedt een voortreffelijke omschrijving van de aandoening, hij staat stil bij de jeuk die ze opwekt, bij de irritante eigenschappen van die schimmel en de vele ongerijmdheden in het populistische discours.'*

Koen Vossen bestudeerde in 2009 hoe populistisch Geert Wilders en Rita Verdonk zijn. Hiervoor gaf hij eerst een uitgebreide definitie van het begrip populisme, namelijk een perceptie van politiek waarbij de boosaardige elite uit het centrum van de macht verdreven moet worden, om deze te vervangen door het goedaardige volk. Populisme is een discours, waarbij verkettering van de elite en verheerlijking van het volk de essentiële kenmerken zijn. Daarnaast onderscheidt Vossen nog enkele smaakversterkers, kenmerken die het populistische basisingrediënt versterken. Dit zijn de neiging tot samenzweringstheorieën, een voorkeur voor een stijl die als volks getypeerd kan worden, een voluntarisch discours waarbij het volk meer macht moet krijgen, meer directe democratie en een voorkeur voor sterke, charismatische leiders (Vossen, 2009).

Elchardus is deze conclusie in 2012 nog steeds toegedaan. Veelal worden politieke partijen bestempeld als populistisch, en vervolgens wordt de stijl, retoriek en strategie van deze partijen nader bestudeerd. Populisme is een dunne ideologie, die gecombineerd kan worden met bijvoorbeeld nationalisme of socialisme, en die twee elementen heeft die tot de kern behoren. De

centraliteit van het volk en het verraad van het volk door een elite die haar macht vooral aanwendt voor eigen gewin (Elchardus & Spruyt, 2012).

Wat opvalt bij de verschillende definities en kenmerken van het populisme in het academisch debat in de periode vanaf de opkomst van Pim Fortuyn tot 2013, is de verscheidenheid aan kenmerken die aan het begrip populisme gehangen worden, alsmede de manieren waarop het begrip uitgelegd wordt. Een blik op verschillende definities uit niet-Nederlandstalige literatuur bevestigt deze constatering (zie informatiebox 3).

Informatiebox 3: Definities van populisme in de niet-Nederlandstalige literatuur

Populisme als een beweging..

“The political mobilization of mass constituencies by personalistic leaders who challenge established elites” (Roberts, 2006, p. 127).

Populisme als een stijl

“A political communication style of political actors that refers to the people” (Jagers & Walgrave, 2007, p. 322).

Populisme als een ideologie

“A [thin-centered] ideology that considers society to be ultimately separated into two homogenous and antagonistic camps, ‘the pure people’ versus ‘the corrupt elite,’ and which argues that politics should be the expression of the *volonté générale* (general will) of the people” (Mudde, 2004, p. 543; 2007).

Populisme als een discours

“A Manichaeian discourse that identifies Good with a unified will of the people and Evil with a conspiring elite” (Hawkins, 2009, p. 1042).

Populisme als een politieke cultuur

“An interpretation of democracy made from within a republican structure and perspective of government and politics” (Urbinati, 2013, p. 141).

Populisme als een strategie

“A political strategy through which a personalistic leader seeks or exercises government power based on direct, unmediated, uninstitutionalized support from large numbers of mostly unorganized followers” (Weyland, 2001, p. 14).

Populisme als een dimensie van politiek

“Populism is a dimension of political action, susceptible to syncretism with all forms of movements and all types of governments. [. . .] Whether dimension or style rather than ideology or form of mobilization, populism is so elastic and indeterminate as to discourage all attempts at a rigorous definition” (Taguieff, 1995, p. 25).

De grote verscheidenheid aan kenmerken die onder populisme worden geschaard in het academisch debat is problematisch voor het uitvoeren van een wetenschappelijk onderzoek. Door de verschillende definities van populisme worden in verschillende wetenschappelijke artikelen andere dingen onderzocht, terwijl deze allemaal onder onderzoeken naar populisme vallen. Zo onderzoekt Bremmers (2016) de mate van populisme in politieke televisieseries, en wordt een personage als populistisch bestempeld omdat deze zich onderscheidt wat betreft kledingstijl ten opzichte van andere personages.

Definitie (2)

Om een beter beeld te krijgen van het populisme wordt dieper ingegaan op meer recente literatuur van gerenommeerde academici over politiek en populisme. De bevindingen in de laatste alinea van de vorige paragraaf zijn namelijk kenmerkend voor de beschouwde greep uit de Nederlandstalige literatuur, en worden bevestigd door Pappas (2016). Als oplossing tracht hij een minimale definitie te geven van populisme, namelijk: *democratic illiberalism*. Hij stelt hierbij populisme als een uiterste tegenover het politieke liberalisme, binnen de context van een representatieve democratie.

Mathijs Rooduijn (2015) heeft de verschillende kenmerken die aan populisme gekoppeld worden schematisch weergegeven en is gekomen tot drie dimensies, namelijk idee, stijl en organisatie. Elke dimensie heeft een aantal kenmerken. Via een vergelijkend case-onderzoek is Rooduijn op zoek gegaan naar de gemeenschappelijke kenmerken van verschillende casussen die betrekking hebben op links-, of rechtspopulisme in Europa en buiten Europa, bijvoorbeeld in Zuid-Amerika. Uit dit case-onderzoek blijkt dat verschillende populistische fenomenen uit verschillende gebieden in de wereld vier vergelijkbare kenmerken hebben, namelijk de centralisatie van het volk, het anti-elitaire karakter, het claimen van homogeniteit en het afkondigen van een crisis.

Tabel 3.1: kenmerken van het populisme in het academisch debat (Rooduijn, 2015)

Idee	Stijl	Organisatie
Centralisatie van het volk	Simpel taalgebruik	Centralisatie van de leider
Anti-elitair	Directe manier van communiceren	Een losse relatie
Homogeniteit	Polarisatie	
Directe democratie	Outsider imago	
Exclusiviteit		
Afkondiging van een crisis		

De Lange, Van der Brug en Rooduijn (2014) voegen hier aan toe dat populisme gezien moet worden als een karakteristiek van een bepaalde boodschap, niet van de actor die deze boodschap communiceert. Door dit onderscheid te maken kan een politicus, een politieke partij of een krant niet worden betiteld als populistisch of niet populistisch, maar ontstaat er een bepaalde mate van populisme, zodat de politicus die meer populistische boodschappen verstuurt meer populistisch is dan een politicus die dat minder doet (de Lange, van der Brug, & Rooduijn, 2014, p. 564).

Pappas (2016) heeft bedenkingen bij het onderzoek van Rooduijn (2015), en de bewering van De Lange, Van der Brug en Rooduijn (2014). Zo stelt hij dat de lijst van kenmerken van Rooduijn verre van compleet is, en dat het *degreism* waar De Lange et al voor staan het niet mogelijk maakt om populisme te meten en vergelijken in verschillende contexten.

Door Mudde en Kaltwasser (2017) wordt het populisme gedefinieerd als: 'een dunne ideologie volgens welk de maatschappij uiteindelijk verdeeld wordt in twee homogene en vijandige kampen, het zuivere volk versus de corrupte elite, en die stelt dat de politiek een uitdrukking moet zijn van de algemene wil van het volk. Het pluralisme staat hier lijnrecht tegenover, evenals elitarisme. Deze definitie moet ook gezien worden vanuit de context van de liberale democratie.

Wansink (2017) ziet het populisme als een rookmelder. Als er sprake is van misstanden in de samenleving waarop de gevestigde politiek geen antwoord heeft, steken populistische bewegingen

de kop op. Volgens Wansink beloven populisten de macht terug te geven aan het volk, waarbij de natie voorgesteld wordt als een organisme met een gemeenschappelijke identiteit en een collectieve wil.

Deze definitie vertoont sterke overeenkomsten met de definitie van Mudde en Kaltwasser (2017). Omdat populisme een dunne ideologie is die gemakkelijk gecombineerd kan worden met bijvoorbeeld nationalisme, of socialisme, komt populisme in vele vormen voor. Populisme staat dan dus lijnrecht tegenover pluralisme en elitarisme. Ook elitarisme kent een lijnrechte verdeling van de bevolking in goed en kwaad, maar dan vanuit een ander perspectief als het populisme. Het pluralisme gaat er van uit dat de samenleving verdeeld is in groepen, maar ziet deze diversiteit niet als een zwakte. Deze tegenstellingen zijn belangrijk, omdat een concept alleen nuttig is als ze al het overige uitsluiten. Het omgekeerde moet dus ook bestaan (Mudde & Kaltwasser, 2017, p. 16).

De opkomst van het populisme

De opkomst van het populisme wordt cijfermatig bevestigd door onderzoek van Norris en Inglehart (2016). Het gemiddelde procentuele aantal stemmen van populistische politieke partijen is meer dan verdubbeld, alsmede het aantal zetels dat men heeft in het nationale parlement. Dit laatste aantal is gestegen van 3,8% in de jaren 60 tot 12,8% in 2016. Voor de verklaring van deze opkomst vinden Norris en Inglehart de sterkste relatie met het *cultural backlash* argument. Door een grotere nadruk op waarden als zelfexpressie en post-materialisme is er meer (politieke) aandacht voor milieu en gelijkheid in West Europa, en meer tolerantie voor multiculturele aspecten en verschillende manieren van leven. Maar er zijn ook mensen die zich bedreigd voelen door deze progressieve ontwikkelingen. Dit zijn voornamelijk lager opgeleide en oudere mensen, die meer waarde hechten aan traditionele waarden. Dit zou populisme aanwakkeren. (Norris & Inglehart, 2016)

Deze opkomst wordt bevestigd door Wansink (2017), die in 2004 het populisme nog beschreef als een tijdelijke ontregeling van het politieke bedrijf. Anno 2017 moet Wansink daar op terug komen. Het fenomeen is veel duurzamer dan hij voor mogelijk had gehouden. Deze conclusie trekt Wansink vooral op basis van de populariteit van populistische politieke partijen in Nederland, zoals de PVV. Na Fortuyn leek een populistische impasse te ontstaan, maar dit gat is opgevuld door onder andere Geert Wilders.

De claim van Mudde en Kaltwasser (2012) dat gevestigde politieke partijen meer populistische thema's in het verkiezingsprogramma opnemen wordt tegengesproken door het onderzoek van De Lange (2012), dat beweert dat verkiezingsprogramma's van mainstream politieke partijen niet meer populistisch zijn geworden de laatste twee decennia. Wel is het zo dat de afstand tussen radicaal rechtse populistische politieke partijen en de gevestigde partijen groter is geworden (Akkerman, de Lange, & Rooduijn, 2016, p. 47).

Populisme en democratie

Zoals wordt vermeld door Mudde en Kaltwasser (2012) speelt populisme vaak op in een democratie. Zeker in de context van dit onderzoek is dit een gerechtvaardigde claim. Dit is ook niet gek. Populisme reageert namelijk op democratische dilemma's, zoals verwoord in informatiebox 4: het maakt concepties van wie de mensen zijn die mogen bepalen over de inrichting van de staat. Door te definiëren wie deze mensen zijn (een bepaalde etnische groep, in een bepaald territorium), of door een contrast te schetsen van het gewone volk jegens de elite. In relatie met het tweede

democratische dilemma wordt deze elite weggezet als corrupt en niet in staat om de wil van het volk ten uitvoering te brengen. Ook is men tegen de soevereiniteit die ingeleverd wordt door een bepaalde staat aan bijvoorbeeld de Europese Unie (Kaltwasser, 2014, pp. 477-480).

Informatiebox 4: Democratische dilemma's

De term democratie wordt gebruikt op een veelvoud aan manieren. Enkele definities van het begrip zijn: een systeem gekenmerkt door politieke gelijkheid onder de leden van de gemeenschap in bepaling van het beleid van de gemeenschap (Dahl), bestuur van het volk, door het volk, voor het volk (Lincoln) en een politiek regime waarin de volkswil ex ante wordt omgezet in de wetten en de regels van het land ex post (Lane en Ersson). De vele definities ten spijt, volgens Dahl is het vooral belangrijk te focussen op een set van regels en principes (een constitutie) die bepalen hoe een bepaalde beslissing genomen wordt. Deze constitutie moet conform het principe zijn dat iedereen kan participeren in de totstandkoming van bepaalde beslissingen; er moet dus politieke gelijkheid zijn onder de leden van een bepaald genootschap.

Dahl beantwoordt de vraag waarom een democratie goed is met een aantal ogenschijnlijke voordelen die een democratie oplevert. Deze zijn: preventie van tirannie, rechtsbescherming, garantie van vrijheid, zelfbescherming, zelfbeschikking, ontwikkeling van de mens, politieke gelijkheid, behoud van vrede en ontwikkeling van welvaart.

De mate waarin de voordelen die Dahl noemt daadwerkelijk plaats vinden in een democratie verschilt sterk. Zoals Dahl al aangeeft is er een verschil in het ideaalbeeld van een democratie, en de werkelijkheid. Dit zorgt voor een voortdurende kritische blik op het democratisch bestel in vele landen, en levert een aantal dilemma's op. Het eerste dilemma gaat over de zelfbeschikking van de mensen die binnen een democratische staat wonen. Deze bepalen de inrichting van de staat. Maar de vraag is, wie bepalen welke mensen tot een bepaalde staat behoren, oftewel *the people cannot decide until somebody decide who are the people* (Kaltwasser, 2014, pp. 472-473). Deze vraag wordt vaak opgelost door (burger)oorlogen of andere vormen van conflicten.

Het tweede dilemma gaat over de uitvoeringsinstanties van de democratie, en dan met name het vermogen van mensen om het eigen functioneren te beoordelen en het verheffen van de wil van het volk tot een wet. Wanneer instituties worden ingericht worden deze bemand door mensen die veelal niet gekozen zijn door het volk, en die elk weer hun eigen invloed hebben op het proces (Kaltwasser, 2014, pp. 472-477).

De weergave van de ontwikkeling van het academisch debat op basis van minder recente Nederlandstalige literatuur laat zien dat het populisme negatieve connotaties kent. Echter, bekend is dat populisme ook een nuttige tegenmacht kan vormen in een democratie. Populisten slagen er namelijk vaak in om mensen te vertegenwoordigen die zich niet vertegenwoordigd voelen door het politiek establishment. Er zijn onderwerpen die veel mensen zorgen baren, maar die veel politici links laten liggen. Populisten benoemen deze onderwerpen vaak wel. Dit kan het vertrouwen in de politiek doen toenemen. Ook kan populisme leiden tot meer checks en balances, en dus meer

verantwoording van politici met betrekking tot het gevoerde beleid. De ingeslapen politiek kan zo wat opgeschud worden (Van Ostaaijen, 2011).

Dit sluit goed aan bij de conclusie van Bovens en Wille (2011), die stellen dat er in Nederland sprake is van een diplomademocratie. Hoogopgeleide burgers hebben onevenredig veel invloed in het politieke stelsel. Maar een groot deel van de kiezers is niet hoogopgeleid. Dit zou zorgen voor frictie, omdat een groot deel van de Nederlandse bevolking zich niet vertegenwoordigd voelt door het parlement en de onderwerpen waar zij mee zitten worden nauwelijks op de agenda geplaatst. Volgens Bovens en Wille zorgt deze ontwikkeling richting de diplomademocratie voor een grotere populariteit van populistische politieke partijen.

Ook Mudde & Kaltwasser (2012) zien zowel voor- als nadelen van populisme binnen een democratie. De effecten die populisme kan hebben op een democratie zijn beschreven in tabel 3.2 (Mudde & Kaltwasser, 2012).

Tabel 3.2: Populisme als bedreiging en verbetering voor de democratie

Bedreiging	Verbetering
Populisme kan een inbreuk maken op bestaande 'checks and balances' door middel van bestaande denkbeelden over soevereiniteit.	Populisme kan een stem geven aan een deel van het volk dat zich niet gehoord voelt, en onderwerpen op de agenda zetten die een stille meerderheid belangrijk vindt.
Populisme kan de wil van de meerderheid gebruiken om de minderheid te onderdrukken.	Populisme kan groepen die zich politiek buitengesloten voelen mobiliseren en deze een stem geven.
Populisme kan de oprichting van een nieuwe politieke generatie vormgeven, die de bestaande instellingen uit kunnen dagen.	Populisme kan het conflictieve aspect in de politiek terugbrengen.
Populisme kan leiden tot het moraliseren van politieke standpunten, wat het bereiken van consensus heel moeilijk kan maken.	Populisme kan politieke verantwoordelijkheid en toerekenbaarheid doen vergroten.
Populisme kan het gezag van politieke instituties en niet gekozen instanties ondermijnen.	

Resumerend reageert populisme dus op een democratie door de democratische dilemma's die bestaan, en zijn populisme en democratie dus onlosmakelijk verbonden met elkaar. Populisme vormt, zoals sommige willen beweren, niet alleen een bedreiging voor een democratie. Het kan ook een nuttige tegenmacht bieden.

Resume

In veel literatuur bestaat overeenstemming over de kern van het populisme. Namelijk, de centralisatie van een homogeen volk, die strijden tegen de heersende elite. Echter, onder het populisme wordt een grote verscheidenheid aan kenmerken geplaatst, variërend van kenmerken met betrekking tot stijl, standpunten, strategie, leiderschap en uiterlijke vertoning. Wat hierbij opvalt is dat populisme vaak onderzocht wordt in relatie tot de context van waar het fenomeen plaatsvindt. In Nederland, en andere delen van Europa, zijn dit vaak rechts georiënteerde partijen die acteren binnen een liberale democratie. De definities die uit deze onderzoeken voortkomen doen vaak tekort

aan het gegeven dat populisme ook voor komt in bijvoorbeeld Zuid-Amerika, en dat veel karakteristieken niet gelden voor deze variant van populisme.

De vele kenmerken die aan populisme gekoppeld worden zijn problematisch voor het uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek. Dit wordt door Pappas (2016) *conceptual stretching* genoemd. Dit is het verbreden van een concept, waardoor een grote hoeveelheid gevallen als populistisch bestempeld kunnen worden. Het begrip verliest dan in duidelijkheid en waarde. Door de vele kenmerken van het populisme kunnen populistische actoren en onderzoeken nauwelijks vergeleken worden.

Het gebruik van de term populisme in aan politiek verwante sectoren, zoals misdaad en media, bevestigt deze stelling. Zo wordt punitief populisme in de media uitgelegd als de neiging van politici om – als dat zo uitkomt - in te haken op de veronderstelde punitieve gezindheid van het grote publiek en deze voor eigen doeleinden te benutten, ofwel het benutten van geëmotioneerde retoriek (van Stokkum, 2013). Door Bremmers (2016) wordt een personage in een politieke televisieserie als populistisch bestempeld vanwege zijn kledingstijl.

Een ander voorbeeld is een sociologisch onderzoek van Veul, Flache & Venema(2016), waarbij de voedingsbodem van de populistische SP onderzocht wordt en vergeleken wordt met de PVV. De populistische classificatie van deze politieke partijen wordt uit twee verschillende onderzoeken gehaald, die beide een andere definitie van populisme gebruiken. De zogenaamde overeenkomst tussen de twee partijen, het populistische karakter, is dus amper nog hard te maken (Veul, Flache, & Venema, 2016).

Pappas (2016) doet zelf een voorstel voor een minimale definitie van het populisme, binnen de context van een liberale democratie. Het vermelden van de context is volgens Pappas essentieel voor het geven van een definitie.

Rooduijn (2015) tracht een lijst te verschaffen met kenmerken die populistische actoren in verschillende contexten delen. Dit zijn centralisatie van het volk, het anti-elitaire karakter, het claimen van homogeniteit en het afkondigen van een crisis. De centralisatie van het volk, het anti-elitaire karakter en het claimen van homogeniteit zijn kenmerken die in een groot gedeelte van de gelezen literatuur terug kwamen. Toch bestaat ook over de bevindingen van dit onderzoek geen consensus. Pappas (2016) heeft kritiek op dit onderzoek en geeft zelf een minimale definitie van populisme: *democratic illiberalism*.

Binnen de Europese context lijkt de definitie van Mudde en Kaltwasser (2017) het meest gangbaar te zijn: 'een dunne ideologie volgens welk de maatschappij uiteindelijk verdeeld wordt in twee homogene en vijandige kampen, het zuivere volk versus de corrupte elite, en die stelt dat de politiek een uitdrukking moet zijn van de algemene wil van het volk'. Deze definitie komt ook in grote mate overeen met de minimale kenmerken zoals onderzocht door Rooduijn (2015), en legt ook de nadruk op het niet-liberale karakter van het populisme zoals verwoord door Pappas (2016).

De connotatie van het begrip populisme in de academische literatuur is vaak neutraal te noemen. Waar Elchardus (2002) eerst nog vreesde voor het populisme, is door verschillende academici aangetoond dat populisme zowel een verbetering als een bedreiging voor een democratie kan zijn. Toch zijn er ook verschillende voorbeelden waarbij populisme als negatief wordt bestempeld. Hoogleraar Maarten van Rossum zet het weg als onkruid dat groeit in de kloof tussen de belofte en

de werkelijkheid van de democratie, Akkerman (2003) maakt een onderscheid tussen radicaal en respectabel populisme en Dekker (2006) stelt dat populistische politici specifiek wantrouwen om proberen te zetten in algemeen cynisme, een weinig complimenterende uitspraak. In recente academische politieke literatuur zijn deze negatieve connotaties echter nauwelijks meer te vinden, en wordt een meer genuanceerd overzicht verschaft van de voor- en nadelen die populisme kan hebben voor het functioneren van een democratie.

4 POPULISME IN DE NEDERLANDSE MEDIA

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een analyse verschaft van het gebruik van de term populisme in de Nederlandse media, of wel de krantenartikelen met de term populisme in De Volkskrant, NRC Handelsblad, Algemeen Dagblad en de Telegraaf, uit de periodes april 2016 en maart 2017. De analyse bestaat uit de volgende onderdelen:

- **wie** wordt beschreven als populist? Een overzicht van de actoren en landen die als populistisch worden beschreven;
- **wat** zijn de onderwerpen die aan populisme worden gerelateerd? Een overzicht van de onderwerpen die aan het populisme worden gerelateerd;
- **hoe** wordt de term gebruikt? Een overzicht van het connotatief gebruik van de term populisme, verdeeld in negatief, positief en neutraal;
- **waar** wordt de term gebruikt? Het gebruik van de term populisme per krant, waarbij de vraag wordt gesteld wie door de krantenartikelen van de diverse kranten in verband worden gebracht met populisme, welke onderwerpen en hoe de term gebruikt wordt.

Tot slot wordt geresumeerd op de analyse en worden enkele conclusies getrokken wat betreft gebruik van de term populisme in de Nederlandse media.

Analyse

Wie?

In 64% van de geselecteerde artikelen worden één of meerdere actoren als populistisch bestempeld. Dit kunnen personen, politieke partijen, aan politiek gerelateerde bewegingen en zelfs kranten en nieuwsprogramma's zijn. Tabel 4.1 geeft een overzicht van de actoren die als populistisch bestempeld worden in de twee tijdperiodes maart 2017 en april 2016. In de eerste periode, maart 2017, hebben de nationale parlementsverkiezingen in Nederland plaatsgevonden. Het aantal keer dat het populisme genoemd werd in deze periode was vele malen groter dan in de tweede periode. In april 2016 vond de eerste ronde van de Oostenrijkse Presidentsverkiezingen plaats. Dit is terug te zien in de grotere mate van belangstelling voor Norbert Hofer met zijn FPÖ.

Absoluut koploper is de fractievoorzitter van de PVV, Geert Wilders. Van de 386 artikelen die geanalyseerd zijn, wordt Geert Wilders 88 keer in verband gebracht met populisme. In 23% van de artikelen verschenen in maart 2017 en april 2016, waar het woord populisme in voor komt, speelt Geert Wilders dus een rol. In de Telegraaf houdt Geert Wilders hier zelfs zijn eigen term aan over, namelijk Wilderiaans populisme. Overigens een weinig vleiene term in de context van dat artikel, waarbij kritiek wordt geleverd over het niet laten doorrekenen van verkiezingsplannen door een econoom. Ook het NRC Handelsblad bestempelt het zogenoemde Wilders-populisme als iets zorgelijks.

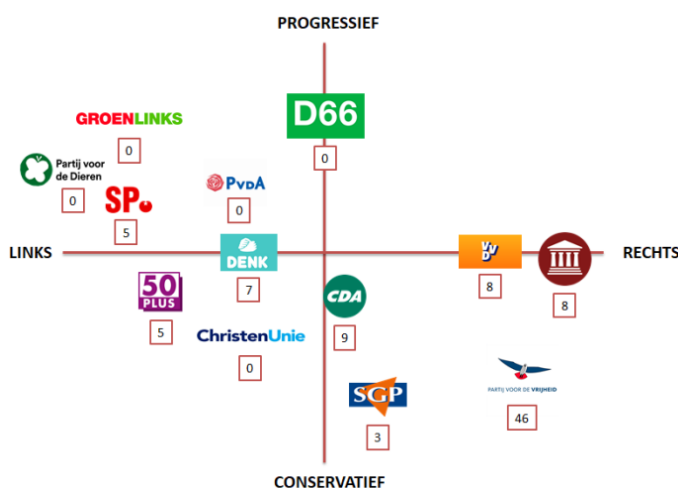
Naast Geert Wilders drukt ook premier Mark Rutte een grote stempel op het maatschappelijk debat over populisme in Nederland. Ook Rutte houdt er zijn eigen term op na, namelijk het 'pleur-op' populisme, gerelateerd aan een uitspraak van Mark Rutte in het programma Zomergasten over Turkse Nederlanders die media lastig vallen en zo de persvrijheid in het geding stellen tijdens een protest op de Erasmusbrug in Rotterdam (VPRO, 2016).

Opvallend is het grote aantal Nederlandse politieke partijen en politici dat als populistisch bestempeld wordt. PVV, CDA, VVD, DENK, het Forum voor Democratie, 50PLUS, SP, SGP, geen van hen ontkomt aan de populistische classificatie. Van de partijen die zitting hebben in het parlement ontspringen alleen GroenLinks, D66, PvdA, ChristenUnie en de Partij voor de Dieren de dans. Echter, Jesse Klaver, Alexander Pechtold, Lodewijk Asscher en Marianne Thieme worden samen met Geert Wilders, Mark Rutte, Sybrand Buma, Emile Roemer, Henk Krol, Kees van der Staaij, Thierry Baudet en Tunuhan Kuzu één of meerdere malen als populist bestempeld. Gert-Jan Segers is met zijn ChristenUnie de enige actor die zowel persoonlijk als met zijn politieke partij geen enkele maal het stempel van populist op zich krijgt. Jesse Klaver komt drie keer voor in het rijtje, onder andere door de gelikte meet-upbeweging die Klaver ontwikkeld heeft met zijn politieke partij GroenLinks. Voor dit drietal geldt dat alle verwijzingen in de Volkskrant stonden. In diezelfde krant wordt Jesse Klaver ook neergezet als een anti-populist.

Vaker wordt een politicus of een politieke partij aan de rechterkant van het politieke spectrum als populistisch bestempeld. PVV, CDA, VVD en het Forum voor Democratie staan met hun lijsttrekkers allen op een hoge plaats in de ranglijst. Ook conservatieve politieke partijen (PVV, CDA, SGP) worden vaker populist bestempeld in vergelijking met hun progressieve tegenhangers (D66, GroenLinks).

De mate van media aandacht die politici krijgen lijkt niet per se in verband te staan met het aantal keer dat een actor als populistisch bestempeld worden. De PVV, de VVD en het CDA zijn weliswaar vaak in de media gekomen, maar dit geldt ook voor de PvdA, GroenLinks en D66. De laatste drie worden slechts mondjesmaat als populistisch bestempeld in vergelijking met de politieke partijen aan de rechterkant van het politieke spectrum en de meer conservatieve politieke partijen. Het schema in afbeelding 4.1 is gemaakt op basis van artikelen van universitair docent Tom Louwerse (2013), journalist Kas (2016) en profielen, alsmede de websites van DENK (z.d.), Forum voor Democratie (z.d.) en de 50PLUS partij (z.d.) (NOS, 2016), en bevat een classificatie in het politieke links/rechts en conservatief/progressief spectrum, met het aantal keer dat de politieke partij met populisme in verband wordt gebracht.

Afbeelding 4.1: het aantal populistische classificaties van politieke partijen in Nederland

Opmerkelijke actoren die éénmaal in verband worden gebracht met het populisme zijn Wim Pijbes, Jeroen Dijsselbloem en Ronald Plasterk. Wim Pijbes, kunsthistoricus en oud-directeur van het Rijksmuseum wordt een respectabele vorm van populisme toegedicht voor het aanpassen van zijn

kunstcollectie om zo een zo groot mogelijk publiek te bereiken. Ronald Plasterk, demissionair minister van Binnenlandse Zaken, wordt in verband gebracht met populisme omdat hij de topinkomens in de publieke sector aan banden wil(de) gaan leggen.

De verwarring die de term populisme zaait bij de media wordt duidelijker met een voorbeeld uit een column in de Volkskrant. Waar de columnist zich eerst afvraagt op basis van de uitspraak van Mark Rutte wat populisme nu eigenlijk is, noemt hij vervolgens een groot aantal binnenlandse actoren populistisch om verscheidene redenen. Om vervolgens te stellen dat de term eigenlijk niks meer waard is. Of dit komt door het impulsief gebruik van de term van de schrijver zelf, of door de vele verschillende politici die populistisch gedrag vertonen, laat de schrijver in het midden.

Tabel 4.1.: actoren die meer dan één keer als populistisch bestempeld worden. # is het aantal keer dat een actor genoemd wordt in verband met het populisme.

Maart 2017			April 2016		
Actor	Land	#	Actor	Land	#
Geert Wilders	Nederland	80	Geert Wilders	Nederland	8
Donald J. Trump	VS	47	Donald J. Trump	VS	8
PVV	Nederland	43	Alternative fur Deutschland		6
Marine Le Pen	Frankrijk	27	FPO	Oostenrijk	6
Mark Rutte	Nederland	24	Norbert Hofer	Oostenrijk	5
Alternative fur Deutschland		11	PVV	Nederland	3
Le Front National	Frankrijk	10	GeenPeil	Nederland	3
CDA	Nederland	9	Oleg Lsjasko	Oekraïne	2
Thierry Baudet	Nederland	8	Radicale Partij	Oekraïne	2
Forum voor Democratie	Nederland	8	Vijfsterrenbeweging	Italië	2
DENK	Nederland	7			
Sybrand Buma	Nederland	6			
Pim Fortuyn	Nederland	5			
50PLUS	Nederland	5			
SP	Nederland	5			
Steve Bannon	VS	4			
Frauke Petry	Duitsland	4			
Jesse Klaver	Nederland	3			
Henk Krol	Nederland	2			
Jan Schaefer	Nederland	2			
Angela Merkel	Duitsland	2			
Martin Schulz	Duitsland	2			
Viktor Orban	Hongarije	2			
Hugo Chavez	Venezuela	2			
Recep Tayip Erdogan	Turkije	2			
Jakob Kaczynski	Polen	2			
Leefbaar Rotterdam	Nederland	2			
Vlaams Belang	België	2			

Zweedse Democraten	Zweden	2
FIDESZ	Hongarije	2

Ook een groot aantal buitenlandse politieke actoren worden in verband gebracht met populisme. Het aantal landen waar de actoren uit afkomstig zijn kent een grote verscheidenheid. Het aantal actoren binnen een land des te minder. Duitsland vormt een uitzondering op deze regel. Naast Frauke Petry van de omstreden politieke partij Alternative für Deutschland worden ook de Duitse Bondskanselier Angela Merkel en haar uitdager tijdens de afgelopen verkiezingen Martin Schulz als populistten genoemd. Veelal worden de politieke partijen aan de (extreme) rechterkant van het politieke spectrum in dat land uitgelicht. Zo worden Marine Le Pen met haar Front National, Viktor Orban met zijn Fidesz en de FPO van Norbert Hofer met enige regelmaat genoemd. Donald J. Trump is wat betreft buitenlandse actoren de persoon die het meest in verband wordt gebracht met het populisme. De President van de Verenigde Staten wordt in het eerste tijdvak 47 keer genoemd, en in het tweede tijdvak 8 keer. Dit levert hem respectievelijk een tweede en een gedeelde eerste plek op wat betreft het aantal keer dat een actor in verband wordt gebracht met populisme. Het presidentschap van de flamboyante miljardair heeft ook met betrekking tot het populisme veel stof doen opwaaien.

Opvallend is dat het in verband brengen van actoren met het populisme niet beperkt blijft tot personen, politieke partijen of aan politiek verwante bewegingen. Bij de krant Daily Mail uit het Verenigd Koninkrijk, en de televisiezender Daily News uit de Verenigde Staten is dit ook gebeurd. Het Amerikaanse Daily News wordt als links-populistisch bestempeld omdat het hard en vuil zou acteren in het verzamelen en beschrijven van nieuws. Bij de Daily Mail wordt geen opgaaf van redenen gegeven.

Wat?

Uit enkele voorbeelden in de vorige paragraaf blijkt al dat met het gebruik van de term populisme naar een groot aantal kenmerken verwezen wordt. In de 'wat'-sectie van dit hoofdstuk zijn deze kenmerken verdeeld over inhoud en stijl. Ten eerste volgt een overzicht van inhoudelijke kenmerken, verdeeld in verschillende categorieën.

Het eigen land, Europa en de wereld:

- tegen de Europese Unie;
- tegen globalisering;
- streven naar een multiculturele natiestaat;
- tegen de Euro als munteenheid;
- voor protectionisme;
- grenzen dicht gooien en controleren;
- nationalisme.

Immigratie en integratie:

- tegen immigratie;
- tegen de opvang van vluchtelingen;
- tegen islamisering.

Politiek, democratie en monarchie:

- tegen democratie;
- tegen de heersende politieke elite;
- tegen consensuspolitiek;
- tegen het koningshuis;
- tegen het pluralisme;
- voor directe democratie zijn;
- het uitsluiten van de PVV-stemmer.

Werk en inkomen:

- voor het verhogen van het minimumloon;
- verlagen van de AOW-gerechtigde leeftijd;
- voor hogere uitkeringen;
- lastenverlichting voor gezinnen;
- aan banden leggen van de topinkomens in de publieke sector;
- het halveren van de motorrijtuigenbelasting.

Overige:

- voor betere zorg;
- voor een lager eigen risico;
- tegen persvrijheid;
- strengere straffen tegen criminaliteit;
- het volkslied zingen voordat de school begint;
- tegen het illegaal slachten van runderen;
- tegen gelijke rechten voor mannen en vrouwen;
- minder investeren in kunst en cultuur;
- een vrijgevig begrotingsbeleid voeren.

Duidelijk is dat de term populisme in het maatschappelijk debat in Nederland vooral een tegenstem vertegenwoordigt. Tegen de heersende politieke elite, het establishment, en vooral ook tegen de politieke standpunten die zijn doorgevoerd in de afgelopen jaren. De Europese Unie, de Euro en het schijnbare overschot aan immigratie en islamisering.

Daarnaast wordt het populisme in verband gebracht met een veelheid aan inhoudelijke kenmerken. Zelden wordt een definitie van populisme gegeven. Deze inhoudelijke kenmerken kunnen zowel verband houden met de rechterkant van het politieke spectrum, zoals het pleiten voor hogere straffen voor criminele delicten en het minder investeren in kunst en cultuur, als aan de linkerkant van het politieke spectrum, zoals het verhogen van het minimumloon, het verhogen van uitkeringen en het verlagen van de AOW-gerechtigde leeftijd.

Ten tweede volgt een rijtje stijlkenmerken die aan het populisme gekoppeld worden:

- luisteren en preluderen richting het volk;
- angst verspreiden;
- vanuit de onderbuik spreken;
- gebruik maken van sentimenten;
- zondebokpolitiek;
- musculaire taal;

- polarisering;
- het benoemen van problemen;
- het niet komen met oplossingen;
- ongehoord gedrag;
- gebruik maken van oneliners;
- onverstandige beslissingen nemen;
- stelstelmatig overdrijven;
- beloftes doen zonder deze na te komen;
- oppervlakkigheid;
- simplificeren;
- indoctrinatie;
- niet de waarheid spreken;
- xenofobische uitlatingen.

Veel kenmerken in het rijtje zijn weinig vleidend, en deze bevestigen de negatieve connotatie die bestaat bij de term populisme. Het stelstelmatig overdrijven, angst zaaien, spuien van oppervlakkige en simplistische teksten en het benoemen van problemen zonder met oplossingen te komen zijn niet bepaald complimenten. Toch wordt in sommige gevallen populisme ook als een positief, dan wel neutraal fenomeen gezien, zoals bij het kenmerk luisteren naar het volk. Daarnaast wordt populisme vaak in verband gebracht met het gevoel, in plaats van het rationele verstand, en wordt het polariseren (wij tegen zij) veel genoemd.

Naast de politieke onderwerpen en stijlkenmerken die in verband worden gebracht met het populisme wordt de term populisme ook in andere sectoren gebruikt, zoals in de sport. Een voorbeeld is de massale roep van wielersliefhebbers dat 2014 het jaar van de wederopstanding van het Nederlandse wielrennen is, door enkele successen van wielrenners. Door deze uitspraak worden deze mensen als populistten geclassificeerd in het Algemeen Dagblad, omdat de claim van wederopstanding klaarblijkelijk naïef en niet gestoeld op de werkelijkheid was. Ook het YouTube kanaal van Arsenal Fan TV wordt als populistisch bestempeld. Dit gaat over de trend dat de 'gewone' supporter steeds meer voeten aan de grond krijgt op journalistiek gebied, en deze online filmpjeskanalen van supporters de rol van de traditionele media steeds meer overnemen.

Hoe?

De 'hoe'-vraag heeft betrekking op de connotatie van de Nederlandse media die heerst bij het gebruik van de term populisme. Een negatieve dan wel positieve score is alleen toegekend wanneer een expliciet negatief of positief waardeoordeel gegeven werd over (de gevolgen van) het populisme, dan wel een actor die als populistisch bestempeld werd. Met deze beoordelingscriteria kent 41% van de artikelen een negatieve connotatie met betrekking tot het gebruik van de term populisme dan wel de connotatie richting een actor die als populistisch bestempeld wordt. Slechts 2% van de artikelen kende een positieve connotatie jegens de term, en 57% van de artikelen was neutraal van toon. Gesteld kan worden dat de term populisme in het maatschappelijk debat veelal een negatieve connotatie kent. Zeker gezien het feit dat impliciet negatieve verwijzingen niet meegenomen zijn in het onderzoek, waar het artikel wel een wat negatieve ondertoon kende.

Tabel 4.2: Het aantal artikelen met een neutrale, negatieve of positieve connotatie. Tussen haakjes het percentage van het totaal aantal artikelen.

	Neutraal	Negatief	Positief
Totaal	218 (57%)	157 (41%)	7 (2%)

De connotatie richting de term populisme is opgetekend van journalisten, politici, academici, burgers, financieel specialisten of overige actoren. Journalisten en academici zijn hierbij relatief het meest neutraal in hun bewoordingen in verband met de term populisme. Relatief het meest negatief zijn financieel specialisten. Dit komt vooral door de zorgen die financieel specialisten uiten wanneer zij het populisme in verband brengen met de beurskoersen. De verwachtingen waren dat deze koersen zouden dalen wanneer populistische leiders als Geert Wilders of Marine Le Pen hoge ogen zouden gooien tijdens verkiezingen, met alle gevolgen van dien. Na financieel specialisten hebben politici relatief de meest negatieve connotatie bij gebruik van het woord populisme. Politici hebben ook niet één keer een positieve connotatie bij gebruik van de term populisme. Gesteld kan worden dat populisme vooral een term is die politici gebruiken om elkaar negatief te classificeren. Burgers hebben relatief gezien het vaakst een positieve connotatie bij het populisme. Zij vinden het aanvoelen wat de meerderheid van de bevolking voelt een goede eigenschap, of zijn voor het populisme wanneer dit in verband wordt gebracht met anti-immigratie en anti-islam. Hierbij moet gezegd worden dat naast politici en financieel specialisten ook een meerderheid van de burgers negatief is over het populisme.

Tabel 4.3: Het aantal artikelen met een neutrale, negatieve of positieve connotatie, uiteengezet per bron. Tussen haakjes het percentage van het totaal per bron.

	Neutraal	Negatief	Positief
Journalist	166 (65%)	86 (34%)	4 (2%)
Politici	18 (38%)	30 (63%)	0 (0%)
Academici	5 (63%)	3 (38%)	0 (0%)
Burger	11 (35%)	17 (55%)	3 (10%)
Financieel specialist	5 (28%)	13 (72%)	0 (0%)
Overige	13 (62%)	8 (38%)	0 (0%)

De stelling dat politici de term populisme vooral gebruiken tijdens het ‘moddergooien’ richting elkaar, kan bekrachtigd worden met enkele typerende voorbeelden. Zo is het Lodewijk Asscher, fractievoorzitter van de PvdA, die Mark Rutte een slap aftreksel van een populist noemt. Mark Rutte zelf beticht met name Geert Wilders en de PVV van het ‘verkeerde’ soort populisme, waarmee hij impliceert dat er ook een goede vorm van populisme is. Ook Halbe Zijlstra doet dat, en hij legt in een interview met het NRC Handelsblad uit het populisme geen prettige kwalificatie te vinden. Op zijn beurt beticht Geert Wilders ook Mark Rutte van een verkeerd soort populisme. Met deze verkeerde soort van populisme bedoelt Wilders het hebben van mooie praatjes voor de verkiezingen, om vervolgens na de verkiezingen het tegenovergestelde te doen.

In nieuwsartikelen laat men zich in meer neutrale bewoordingen uit over het populisme dan in artikelen waarin opinie centraal staat. Wat betreft negatieve bewoordingen die in verband worden gebracht met het populisme geldt hetzelfde, maar dan andersom. In opinieartikelen wordt relatief vaker negatief gesproken over het populisme.

Enkele positieve connotaties ten opzichte van het populisme zijn ook opmerkelijk te noemen. Zo wordt de term respectabel populisme enkele keren gebruikt voor verschillende doeleinden. Respectabel populisme dat toegepast wordt door museumdirecteur Wim Pijbes om zijn assortiment zo in te richten dat er veel belangstellenden de kunstcollectie komen bewonderen, en respectabel populisme dat in een tv-programma gebruikt wordt om enkele delen van het Nederlandse landschap te laten zien die terug doen verlangen naar vroeger. In de Telegraaf wordt het populisme in verband gebracht met thema's als immigratie en islam en stelt het dat de anti-beweging jegens deze thema's veel steun oplevert van veel mensen en deze inhoudelijk goede agenda dus serieus genomen moet worden. Door een lezer van de Telegraaf wordt in de brievensectie van de krant goed populisme aangeduid als politici die aanvoelen wat de meerderheid wil.

Tabel 4.4: Het aantal nieuws- en opinieartikelen met een neutrale, negatieve of positieve connotatie. Tussen haakjes het percentage.

	Neutraal	Negatief	Positief
Nieuws	169 (60%)	112 (40%)	3 (1%)
Opinie	51 (51%)	45 (45%)	4 (4%)

Waar?

In de 'waar?'-sectie van dit onderzoek worden verschillende data uitgesplitst per krant, te beginnen met het connotatief gebruik van de term populisme. In het NRC Handelsblad verschijnen relatief de meeste artikelen waarbij populisme een negatieve connotatie kent, gevolgd door de Telegraaf en het Algemeen Dagblad. De Volkskrant schrijft met enige afstand relatief het minst vaak over populisme met een negatieve connotatie. Deze stand verandert wanneer we inzoomen op de artikelen met een politiek genre. Dan is de Telegraaf de krant die relatief het minst vaak schrijft over populisme met een negatieve connotatie, slechts 30%. Dit is een groot verschil ten opzichte van het Algemeen Dagblad, en het NRC Handelsblad. Wat betreft de Volkskrant is er geen verschil aan te merken in negatief connotatief gebruik van de term populisme in al haar artikelen en de politiek getinte artikelen.

Tabel 4.5: het totaal aantal artikelen vergelijken met de artikelen met het genre politiek in combinatie met negatieve connotatie. Tussen haakjes het percentage.

	Volkskrant	NRC	AD	Telegraaf
Aantal artikelen Totaal	148	156	46	35
Aantal negatief Totaal	52 (35%)	72 (46%)	19 (42%)	15 (43%)
Aantal artikelen Politiek	124	117	42	26
Aantal negatief Politiek	43 (35%)	55 (47%)	19 (45%)	8 (30%)

Geert Wilders en Mark Rutte worden door elke krant het meest in verband gebracht met het populisme. De derde plek kent een meer gevarieerd deelnemersveld. De rechtse politicus Thierry Baudet wordt relatief vaak populistisch genoemd door de als linkse krant veronderstelde Volkskrant.

In de Telegraaf staat Baudet op een gedeelde derde plaats, maar hier wordt hij minder vaak genoemd. Hetzelfde geldt voor Lodewijk Asscher bij het Algemeen Dagblad. Fractievoorzitter van het conservatieve CDA Sybrand Buma staat bij het NRC Handelsblad op de derde plaats. Ondanks enkele voorbeelden waarbij ook kranten een politieke tegenhanger relatief vaak een populist noemen, gaat het over te kleine aantallen om hier harde conclusies aan te verbinden.

Populisme staat in het maatschappelijk debat vooral bekend als een tegengeluid op de huidige gang van zaken. Bij elke krant staat het tegen de Europese Unie zijn als politiek standpunt dat het meest in verband wordt gebracht met het populisme. Waar bij de Volkskrant een nationalistische ideologie en het simplificeren van oplossingen veelal als populistisch bestempeld worden, gaat het bij de Telegraaf juist om het zijn tegen de Euro als munteenheid en het verwoorden van de onderbuikgevoelens en zorgen die leven bij het volk. Het zijn tegen immigratie is een standpunt dat bij het Algemeen Dagblad en het NRC Handelsblad vaak naar voren komt en in verband wordt gebracht met het populisme.

Tabel 4.6: Nederlandse politici en onderwerpen per krant uitgelicht

	Volkskrant	NRC	AD	Telegraaf
Wie?	Geert Wilders Mark Rutte Thierry Baudet	Geert Wilders Mark Rutte Sybrand Buma	Geert Wilders Mark Rutte Lodewijk Asscher	Geert Wilders Mark Rutte Thierry Baudet
Wat?	Tegen de Europese Unie; Nationalisme; Simplificeren van oplossingen.	Tegen de Europese Unie; Gebruiken van oppervlakkige of kortzichtige oneliners; Tegen immigratie.	Tegen de Europese Unie; Tegen immigratie; Conservatieve maatregelen, terug naar het verleden.	Tegen de Europese Unie; Tegen de Euro als munteenheid; Onderbuikgevoelens en zorgen van het volk.

Resumé

Het gebruik van de term populisme in het maatschappelijk debat roept verwarring op. Hoewel het debat wordt gedomineerd door Geert Wilders en Donald Trump, worden daar onder in het rijtje een veelheid aan politici, politieke partijen en andere personen en organisaties als populistisch bestempeld. Gert-Jan Segers en zijn ChristenUnie is de enige combinatie waarvan geen enkel element in verband wordt gebracht met het populisme.

Populisme staat in het maatschappelijk debat vooral symbool voor een tegenstem. Tegen de Europese Unie, immigratie, de islam of de Euro als munteenheid. Het wordt vaak gecombineerd met de rechterkant van het politieke spectrum, of met een nationalistische ideologie. Maar ook politieke standpunten die aan de linkerkant van het politieke spectrum horen, worden in verband gebracht met populisme.

Daarnaast wordt met het populisme een veelheid aan stijlaspecten bedoeld. Het handelen vanuit onderbuikgevoelens of sentimenten in plaats van het rationele verstand, het luisteren naar het volk, het beloven van allerlei zaken die vervolgens niet waargemaakt worden of het simplificeren van

bepaalde zaken worden allemaal genoemd. Ook wordt regelmatig verwezen naar polarisatie, het creëren van een wij tegen zij gevoel. Gesteld kan worden dat de term populisme in het maatschappelijk debat leidt aan *conceptual stretching*.

De term populisme kent in 41% van de artikelen een expliciet negatieve connotatie. Wanneer de politieke artikelen gescheiden worden van de niet-politieke artikelen is de Telegraaf het minst negatief over populisme, gevolgd door de Volkskrant, het Algemeen Dagblad en het NRC Handelsblad. Het aantal keer dat de term populisme voorkomt in een artikel is bij de Volkskrant en het NRC Handelsblad vele malen groter dan bij het Algemeen Dagblad en bij de Telegraaf.

Het meest negatief over populisme zijn financieel specialisten, politici en burgers. Financieel specialisten voorzien vaak een financieel drama op bijvoorbeeld de beurzen wanneer een populist aan de macht komt. Politici gebruiken de term populist veelal om een politieke tegenstander negatief te classificeren. Niet één politicus gebruikt de term populisme in een positieve context. Dit wordt ondertekend door een interview met Halbe Zijlstra in het NRC Handelsblad, die zegt dat de term populist toebedeeld krijgen nu niet bepaald een compliment is. Ook premier Mark Rutte heeft het constant over een verkeerde vorm van het populisme, zonder aan te geven wat hij daar daadwerkelijk mee bedoelt.

De politieke hoofdrolspelers in het maatschappelijk debat omtrent populisme zijn met afstand Geert Wilders en Donald Trump. Ook Premier Mark Rutte speelt een relatief grote rol in het maatschappelijk debat. Niet alleen als onderwerp van gesprek, ook als duider. Des te interessanter om deze actoren in het volgende hoofdstuk nader te analyseren, zowel in de media als wat betreft hun voorkomen in academische artikelen gerelateerd aan het populisme.

5 POLITIEKE HOOFDROLSPELERS

Inleiding

In dit hoofdstuk worden de politieke hoofdrolspelers in het maatschappelijk debat over populisme Geert Wilders, Donald Trump en Mark Rutte nader geanalyseerd, in zowel het academisch als het maatschappelijk debat (krantenartikelen). Deze analyse voltrekt zich op drie punten, namelijk: typering, argumentatie en connotatie. Met typering wordt het populisme dat de actor verwittigd wordt, uitgelegd. Argumentatie gaat over de argumenten die aangedragen worden voor deze classificatie. De connotatie heeft betrekking op de neutrale, negatieve dan wel positieve toon in de krantenartikelen of de academische artikelen die geanalyseerd worden.

Deze specifieke actorenanalyse draagt bij aan de uiteenzetting van de verhouding tussen het academisch en het maatschappelijk debat die volgt in het volgende hoofdstuk.

Geert Wilders

In het academisch debat

Analyse

Inleiding

Geert Wilders heeft zich van VVD kamerlid opgewerkt naar een van de meest besproken politici van het land. In 2004 brak hij met de VVD, en ging hij solo verder. Dit leidde tot de oprichting van de Partij voor de Vrijheid in 2006. Hij viel hierbij op door zijn standpunten ten opzichte van de Islam en de Europese Unie. Het succes van de Partij voor de Vrijheid ten spijt (20 zetels in de Tweede Kamer) (Tweede Kamer, 2017), Geert Wilders moet tot op de dag van vandaag zwaar beveiligd worden als gevolg van diverse bedreigingen (Grutterink & Reijns, 2014).

Er zijn vele wetenschappelijke artikelen geschreven waarbij Geert Wilders en zijn Partij voor de Vrijheid geanalyseerd worden voor verschillende doeleinden. In deze selectie van artikelen speelt Geert Wilders een hoofdrol in combinatie met het populisme. In sommige artikelen staat niet alleen Geert Wilders, maar ook zijn Partij voor de Vrijheid centraal. De Partij voor de Vrijheid kan echter gekenmerkt worden als een expressie van de ideeën van Wilders, aangezien Geert Wilders het enige lid is van de partij en een zeer dominante rol speelt binnen de partij (Vossen, 2016).

Artikelen

Lucardie, A. (2009). Rechts-extremisme, populisme of democratisch patriotisme?

Artikel uit: Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 2007

Typering:

Geert Wilders, alsmede de PVV, kan getypeerd worden als een populist.

'De conclusie van deze analyse luidt dan ook dat Wilders en zijn fractiegenoten als rechtse, halfslachtig-liberale nationalisten en populistten, maar niet als rechts-extremisten beschouwd moeten worden.'

Argumentatie:

- van leer trekken tegen de politieke elite van 'beroepsbestuurders';
- opkomen voor de 'gewone' mensen, die de rekening van het beleid van deze politici moeten betalen;
- het herwinnen van de nationale vrijheid wordt centraal gezet;
- verzet tegen de overdracht van bevoegdheden aan de Europese Unie;
- verzet tegen immigratie uit wezensvreemde culturen.

Connotatie:

Neutraal

Vossen, K. (2011). Classifying Wilders: The Ideological Development of Geert Wilders and His Party for Freedom.

Artikel uit: Journal of Politics, Volume 31, 2011

Typering:

Geert Wilders is een boegbeeld van het nationaal-populisme.

'..one of the most important politicians of the Netherlands and one of the figureheads of contemporary populism.'

Argumentatie:

- het beschermen van de westerse waarden tegen de Islam;
- een morele kloof benoemen tussen de politieke elite en het volk, waarbij de volkswil zou moeten overheersen;
- radicaal tegen de islam;
- tegen andere groepen immigranten, uit bijvoorbeeld Polen;
- politieke standpunten in het kader van nationalisme;
- veel referenties richting het volk en de 'gewone' mensen;
- grove speeches.

Connotatie:

Neutraal

De Lange, S., Mugge, M., (2015). Gender and right-wing populism in the Low Countries: ideological variations across parties and time.

Artikel uit: Journal Patterns of Prejudice, Volume 49, 2015

Typering:

Geert Wilders en zijn PVV kunnen getypeerd worden als nationaal-populisten.

'In the Netherlands, the Centrum Democraten (CD, Centre Democrats), CentrumPartij (CP, Centre Party), CentrumPartij '86 (CP'86, Centre Party '86) and Partij voor de Vrijheid (PVV, Party for Freedom) belong to the group of national populist parties.'

Argumentatie:

- voor een natiestaat bevolkt door mensen afkomstig uit een natie;
- alles wat niet met die natiestaat te maken heeft wordt gezien als een bedreiging voor de homogene

natiestaat;

- er wordt een onderscheid gemaakt tussen het volk en de politieke elite, en het stelt dat politiek een uitdrukking zou moeten zijn van de volkswil.

Connotatie:

Neutraal

Vossen, K. (2016). The Power of Populism: Geert Wilders and the Party for Freedom in the Netherlands.

Boek van: Routledge (studies in extremism and democracy)

Typering:

Geert Wilders kan getypeerd worden als een populist sinds 2007-2008.

Argumentatie:

- een grote mate van aversie richting de politieke elite;
- deze worden door Wilders verantwoordelijk gehouden voor onder andere massa-immigratie en islamisering;
- Geert Wilders presenteert zichzelf als de gewone man, die met ogenschijnlijk simpele oplossingen de puinhoop die de politieke elite heeft gecreëerd op gaat lossen;
- daarnaast claimt hij op te komen voor diezelfde 'gewone' mensen, al gaf hij in zijn neo-liberale periode bij de VVD nog vaak af tegen bijvoorbeeld mensen met een uitkering;
- Geert Wilders en de PVV hebben diverse voorstellen gedaan en diverse keren gepleit voor meer directe democratie.

Connotatie:

Neutraal

Stavrakis, Y., Katsambekis G., Nikisianis, N., Kioupkiolis, A., & Siomos, T. (2017). Extreme right-wing populism in Europe: revisiting a reified association

Artikel uit: Journal Critical Discourse Studies, Volume 14, 2017

Typering:

Geert Wilders gebruikt een populistisch discours om zijn boodschap van anti-islam en anti-immigratie te versterken.

'Thus, even if there are populist elements in Wilders' discourse (and indeed there are), these are better understood as strategic 'amplifiers' of his anti-Islam and anti-immigrant message'.

Argumentatie:

- gebruikt een 'wij' tegen 'zij' discourse die hij toepast op zijn strijd tegen de islam;
- Geert Wilders refereert vaak naar het volk, waar hij vooral een onderscheid maakt op grond van etnische redenen en vaderlandsliefhebbers, opnieuw met de elite als tegenstander die islamisering mogelijk maakt.

Connotatie:

Neutraal

Resumé

Typering

In het academisch debat bestaat redelijke overeenstemming over de vraag of Geert Wilders getypeerd kan worden als een populist. In twee van de zes artikelen wordt meer specifiek ingegaan op het type populisme dat Geert Wilders bezigt. Populisme wordt hierbij gecombineerd met nationalisme. In het artikel van Stavrakis, Katsambekis, Nikisianis, Kioupiolis, & Siomos (2017) wordt geclaimd dat Geert Wilders een populistisch discours gebruikt, om zijn standpunten omtrent immigratie en islam kracht bij te zetten.

Argumentatie

De definitie van populisme die gebruikt wordt door academici vertoont vaak veel gelijkenissen met de minimale definitie van Mudde en Kaltwasser (2017). Hiernaast worden nog enkele kenmerken gebruikt, zoals het zijn van voorstander voor directe democratie. Het is echter Mudde die niet helemaal overtuigd is van het feit dat Geert Wilders als populistisch bestempeld kan worden. Getwijfeld wordt aan een kenmerk van de minimale definitie van het populisme, namelijk de claim van een homogeen volk. Vossen (2009) stelt dat Wilders vanaf de jaartallen 2007-2008 getypeerd kan worden als een populist, omdat hij eerder als VVD politicus regelmatig af gaf richting het volk en de gewone man waar hij nu voor opkomt.

Het benoemen van de morele kloof tussen het volk en de elite, en de claim dat politiek een uitdrukking van deze volkswil zou moeten zijn, alsmede een grote mate van anti-establishment gehalte zijn argumenten die in alle typering van Geert Wilders als populist terug komen. Hier worden nog andere argumenten aan gelinkt, zoals het voorstander zijn van directe democratie, het gebruik maken van ogenschijnlijk (te) simpele oplossingen en het gebruik maken van grove speeches (richting de elite).

Connotatie

De connotatie van deze selectie van artikelen is in alle gevallen neutraal te noemen, Er wordt geen expliciet waardeoordeel gegeven over populisme, laat staan over Geert Wilders.

In het maatschappelijk debat

Inleiding

In het maatschappelijk debat over populisme is Geert Wilders in Nederland met afstand de actor waar het meest over wordt gepraat. In 23% van de artikelen komt de naam Geert Wilders voor.

Typering

Geert Wilders wordt vooral in verband gebracht met het door de media zogenoemde rechts-populisme. Niet verassend, aangezien Geert Wilders met zijn politieke standpunten over immigratie en de islam duidelijk aan de rechterkant van het politieke spectrum opereert. Daarnaast wordt Wilders vaak in verband gebracht met nationaal-populisme. Nog minder vleidend bedoeld zijn de termen fascistisch populisme en xenofob populisme, die aan Wilders worden toebedeeld.

Argumentatie

De meest gebruikte argumenten om Geert Wilders populistisch te noemen is zijn strijd tegen de Europese Unie, immigratie en de islam. Hoewel de term nationaal-populisme vaak geen uitleg krijgt in de diverse artikelen, staat het vooral voor het willen breken met de Europese Unie om Nederland

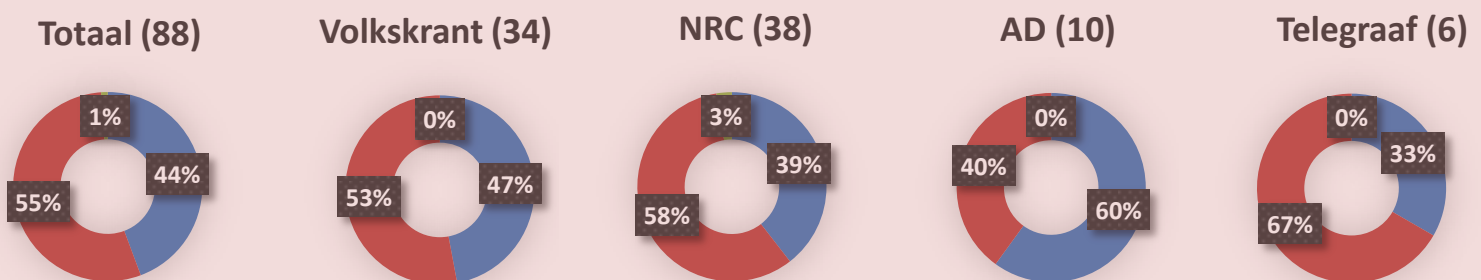

zijn soevereiniteit terug te geven. Andere argumenten zijn de retoriek die Wilders veelvuldig gebruikt, het zaaien van tweespalt en daarmee polariseren, en het zijn tegen de elite. Het Wilderiaans populisme staat voor het doen van beloftes waarvan niet bekend is of deze financieel wel haalbaar zijn.

Connotatie

De connotatie van Geert Wilders in verband met het populisme is in de meeste gevallen negatiever dan de gemiddelde connotatie bij de term populisme of alles wat daarmee in verband wordt gebracht. De Telegraaf spant hierbij de kroon, al gaat het hier om een beduidend kleiner sample dan bij de andere kranten. Opvallend is het verschil tussen het Algemeen Dagblad en de andere kranten. Het Algemeen Dagblad is minder negatief over Geert Wilders in verband met populisme. Een kleine greep uit de classificaties uit alle kranten: een haatzaaiende ‘malloot’, simplistisch, gevaarlijk, laf, een dreiging en belachelijk.

Afbeelding 5.1: Neutrale (blauw), negatieve (rood) en positieve (groen) connotatie bij Geert Wilders in verband met populisme per krant. Tussen haakjes achter de krant het aantal keer dat Wilders met populisme in verband gebracht wordt.

Donald J. Trump

In het academisch debat

Analyse

Inleiding

Donald Trump is nog niet zo lang politiek actief (Huismand, 2017). Dit maakt dat er nog niet zo veel wetenschappelijke artikelen geschreven zijn over Trump in relatie met politiek en populisme. De vraag is hoe zo een dergelijke politieke outsider President van de Verenigde Staten heeft kunnen worden. Thomas Lynch (2017) doet een poging om deze vraag te beantwoorden. Hij stelt dat de opkomst van Trump onderdeel uit maakt van een bredere beweging in de Amerikaanse politiek, namelijk de verandering van het kiesstelsel van een politiek proces tot een entertainment proces. Hij heeft in de media een imago opgebouwd van een sterk politiek leider, die niet bang is om impopulaire beslissingen te nemen en voldeed daarom aan hetgeen veel Amerikaanse burgers verwachtten van hun president (Lynch, 2017).

Kellner, D. (2016). Donald Trump and Authoritarian Populism

Uit het boek American Nightmare van uitgever SensePublishers

Typering:

Donald Trump als een voorbeeld van 'Authoritarian Populism'.

'Trump obviously fits the critical theory model of an authoritarian character and his 2016 Presidential campaign replicates in some ways the submission to the leader and the movement found in authoritarian populism.'

Argumentatie:

- 'Authoritarian' door sadistische en narcistische persoonlijke trekjes;
- geen verdere toelichting wat betreft het populisme.

Connotatie:

Negatief.

'Trump, however, like classical fascist leaders, has an underdeveloped Superego, in the Freudian sense that generally refers to a voice of social morality and conscience.'

'It is also worrisome to contemplate that Trump has developed a following through his demagoguery and that authoritarian populism constitutes a clear and present danger to U.S. democracy and global peace and well-being.'

Norris, P. Inglehart, R.F. (2016). Trump, Brexit and the Rise of Populism. Economic have-nots and cultural backlash.

Artikel uit Faculty Research Working Paper Series van Harvard University

Typering:

Donald Trump kan getypeerd worden als een populist.

'His populism is rooted in claims that he is an outsider to D.C. politics, a self-made billionaire leading an insurgency movement on behalf of ordinary Americans disgusted with the corrupt establishment, incompetent politicians, dishonest Wall Street speculators, arrogant intellectuals, and politically correct liberals.'

Argumentatie:

- Donald Trump is een outsider ten opzichte van het politieke bestel in de Verenigde Staten;
- Donald Trump wordt gezien als een 'working-class hero' die de gewone man vertegenwoordigt in zijn strijd tegen de politieke elite;
- deze politieke elite zou corrupt, incompetent en te politiek correct zijn.

Connotatie:

Negatief

'Many commentators have found it difficult to understand the rise of Donald Trump. How could such a polarizing figure and political neophyte surge to become the potential standard-bearer for the GOP'

– much less have any chance of entering the White House? He has been sharply attacked by conservatives such as George Will, establishment Republicans such as Jeb Bush, social liberals such as Elizabeth Warren, and socialists such as Bernie Sanders. His rhetoric peddles a *mélange* of xenophobic fear tactics (against Mexicans and Muslims), deep-seated misogyny, paranoid conspiracy theories about his rivals, and isolationist ‘America First’ policies abroad.’

Eierman, M. (2016). How Donald Trump Fits Into the History of American Populism.

Artikel uit Journal New Perspectives Quarterly, Volume 33, 2016

Typering:

Donald Trump is een revolutionair populist.

‘Only against this background of elite democracy is it possible to disentangle the meaning and significance of the specter that is haunting the current primary season: the specter of populism that has seemingly buoyed the candidacies of Donald Trump, Ted Cruz and Bernie Sanders—three men who don’t usually trod the same ground or find themselves fighting from the same corner.’

Argumentatie:

- veel retoriek en vijandigheid jegens de bestaande politieke instituties en personen;
- politieke voorstellen zoals een ban voor Moslims om de Verenigde Staten in te komen.

Connotatie:

Negatief

‘The truly revolutionary populism now emanates from the right, and it’s not a pretty sight.’

Gusterson, H. (2016). From Brexit to Trump: anthropology and the rise of nationalist populism.

Artikel uit Journal American Ethnologist, Volume 44, 2017

Typering:

Donald Trump is een ‘nationalist populist’.

‘Brexit and Donald Trumps’ victory are symptoms of a new nationalist populism in Western Europe and the United States.’

Argumentatie:

- Trump claimt de werkende klasse Amerikanen te vertegenwoordigen, in hun strijd tegen de politieke elite;
- deze zouden de belangen van de werkende klasse Amerikanen niet goed vertegenwoordigen en tevens corrupt zijn;
- vijandigheid jegens immigranten;
- een roep om terug te gaan naar bepaalde tradities, in plaats van constante vernieuwing.

Connotatie:

Neutraal

Resumé

Typering

In het academisch debat lijkt geen twijfel te bestaan over de vraag of Donald Trump een populist is. In alle artikelen wordt Donald Trump getypeerd als een populist. Academische artikelen waarin het tegendeel bewezen wordt, zijn nauwelijks te vinden. Het populisme wordt hierbij verbonden met verschillende kenmerken en ideologieën, zoals 'authoritarian populism', 'revolutionary populism' en 'nationalist populism'.

Argumentatie

In drie van de vier artikelen is het voornaamste argument om Donald Trump als een populist te typeren zijn strijd tegen de bestaande politieke instituties en hoofdrolspelers. Hij zou de werkende klasse Amerikanen vertegenwoordigen, wiens belangen niet meer vertegenwoordigd worden door de politieke elite. Het nationalistische en autoritaire aspect komt voort uit zijn uitlatingen in het kader van 'America First!', en zijn narcistische persoonlijkheid.

Connotatie

De typering van Donald Trump worden vaak in een weinig vleiende context geplaatst. Drie van de vier artikelen die geanalyseerd zijn hebben een negatieve connotatie. Ze zijn ofwel negatief over de persoonlijkheid van Trump, ofwel over de gevolgen van zijn beleid voor de Verenigde Staten en de rest van de wereld.

In het maatschappelijk debat

Inleiding

Ook Donald Trump is een van de actoren die het maatschappelijk debat in Nederland over populisme overheerst. Hij wordt vaak in één adem genoemd met Geert Wilders als het gaat om populist in de Westerse wereld.

Typering

Donald Trump wordt vaak geclassificeerd als rechts-populist, en nationaal-populist. Ook komt er wat betreft Donald Trump en het populisme een nieuwe classificering om de hoek kijken, namelijk het economisch populisme.

Argumenten

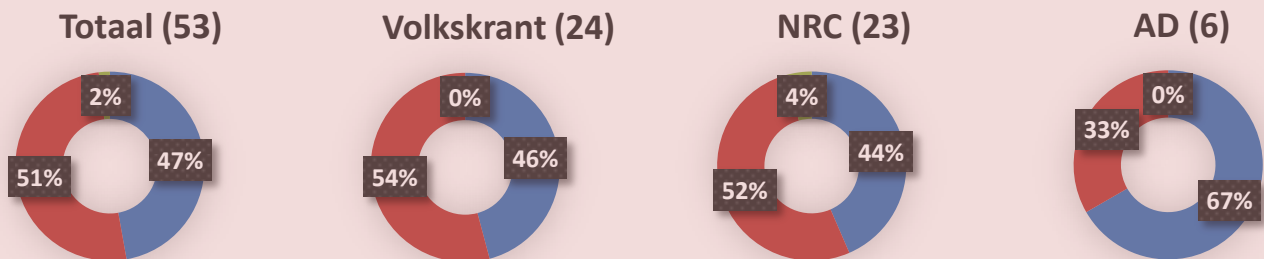
In het maatschappelijk debat lijkt geen twijfel te bestaan over de vraag of Donald Trump een populist is. Vaak wordt hij zonder opgave van redenen een populist genoemd. Echter, wanneer daadwerkelijk argumenten worden gegeven springen er twee uit: het nemen van protectionistische maatregelen en de ban die Trump heeft in willen voeren voor moslims uit bepaalde landen om de Verenigde Staten te betreden. Met name het eerste argument, het nemen van protectionistische maatregelen, houdt verband met het economisch populisme waar Donald Trump mee wordt geassocieerd.

Connotatie

De connotatie van Donald Trump is meer negatief dan de gemiddelde connotatie van alle artikelen, 51% voor Donald Trump ten opzichte van 41% totaal. De Volkskrant en het NRC zijn hierbij het meest negatief in artikelen waarbij Donald Trump in verband wordt gebracht met het populisme. Het Algemeen Dagblad is, net als bij Geert Wilders, het minst negatief. Door de Telegraaf wordt Donald Trump niet één keer in verband gebracht met het populisme. De meest negatieve classificaties: een

leugenaar, hij brengt chaos en is racistisch.

Afbeelding 5.2: Neutrale (blauw), negatieve (rood) en positieve (groen) connotatie bij Donald Trump in verband met populisme per krant.

Mark Rutte

In het academisch debat

Analyse

Inleiding

Mark Rutte is sinds 2010 minister-president van Nederland. Dit werd hij na eerst fractievoorzitter van de VVD te zijn geweest, staatssecretaris in de kabinetten van Balkenende en een carrière in het bedrijfsleven (VVD, z.d.).

In de aanloop van de nationale verkiezingen in 2017 onderscheidde Rutte zich met enkele ferme uitspraken, zoals pleur op tegen Turkse Nederlanders die het recht van vrije media aantasten door media lastig te vallen tijdens een demonstratie op de Erasmusbrug (VPRO, 2016), en een brief in verschillende dagbladen waarin hij enkele problemen wijt aan een mentaliteitskwestie en oproept om vooral normaal te doen (VVD, 2017).

Artikelen

Mepschen, P. (2012). Gewone mensen. Populisme en het discours van verdringing in Amsterdam Nieuw West

Artikel Uit het Journal Sociologie, volume 8, 2012

Typering:

Mark Rutte maakt wel eens gebruik van een populistisch discours.

'De premiers uitspraken zijn kenmerkend voor de opkomst en normalisering van een populistisch politiek discours in Nederland.'

Argumentatie:

- de uitspraak: 'We gaan er gewoon voor zorgen, dames en heren, dat we dit prachtige land weer

teruggeven aan de Nederlanders, want dat is ons project.';

- en de claim dat Rutte met deze uitspraak het taalgebruik van Wilders overneemt.

Connotatie:

Neutraal

Bos, L. & Brants, K. (2014). Wilders en de golfslag van het populisme.

Artikel uit het Journal Political Communication & Journalism

Typering:

Mark Rutte maakt wel eens gebruik van een populistische stijl, maar dit ligt dichtbij Roemer en Buma.

Argumentatie:

- met stijl wordt hier bedoeld: het voorkomen van de lijsttrekker, in hoeverre hij de nadruk legt op daadkracht, snelle en harde oplossingen, hij gebruikt maakt van versterkende woorden en hij de situatie in het land als kritiek omschrijft.

Connotatie:

Neutraal

Bordignon, F. (2017). In and out: Emmanuel Macron's anti-populist populism.

Blog van F. Bordignon van de London School of Economics and Political Science

Typering:

Mark Rutte heeft enkele statements gemaakt waarmee hij zich op populistisch gebied begaf.

'Undoubtedly, the Dutch Prime Minister, in the last weeks of the electoral campaign, ventured into populist territory with his strong statements about migration and the Islam issue.'

Argumentatie:

- uitspraken van Mark Rutte in de laatste weken van de campagne over migratie en de islam.

Connotatie:

Neutraal

Wodak, R. & Krzyzanowski, M. (2017). Right-wing populism in Europe & USA.

Artikel uit Journal of Language and Politics, Volume 16, 2017

Typering:

Mark Rutte als een liberaal leider, niet als een populist.

'However, Wilders and his Party for Freedom (PVV) eventually succumbed to the re-election of the liberal leader and governing Dutch Prime Minister Mark Rutte.'

Argumentatie:

- geen nadere argumentatie omtrent Mark Rutte.

Connotatie:

Neutraal

Witteveen, D. (2017). The Rise of Mainstream Nationalism and Xenophobia in Dutch Politics
Artikel uit Journal of Labor and Society, Volume 20, 2017

Typering:

De agenda van Mark Rutte kent veel meer voorstellen tegen immigratie, de islam en voor het protectionisme.

'VVD's Mark Rutte openly calls prominent Dutch-Moroccan vloggers "scum" and the Islamic call to prayer "ugly." Subsequently, VVD's campaign slogan was "Act Normally!" which implies a subtle "conform to Dutch values," such as accepting same-sex marriage and women's rights'

'The entire Dutch political spectrum has been pushed to the right and right-wing populism has become the mainstream'

Argumentatie:

- uitspraken die de gewone 'normale' man in een positief daglicht zetten;
- meer protectionistische politiek, geen uitbreiding van de EU;
- maatregelen willen nemen voor bescherming van de Nederlandse identiteit, en daarbij kritisch zijn jegens immigratie.

Connotatie:

Neutraal

Resumé

Typering

Vooropgesteld moet worden dat de zoektermen Mark Rutte en populisme niet veel resultaten opleveren. Zelden wordt hij in verband gebracht met het populisme. Ook komt zijn naam, alsmede de naam van de VVD, niet voor in de lijstjes van politieke actoren die als populistisch bestempeld kunnen worden volgens bijvoorbeeld de definitie van Mudde en Kaltwasser (2017). Toch hebben verschillende uitspraken en standpunten van Mark Rutte de aandacht getrokken van academici met een politieke achtergrond.

Argumentatie

Academici dragen verschillende argumenten aan waarom Mark Rutte zich met enkele statements op populistisch gebied begaf, bijvoorbeeld in de aanloop naar de nationale verkiezingen in 2012 en in 2017. Door te verwijzen naar de gewone man, het beschermen van de Nederlandse identiteit en kritisch te zijn tegen bepaalde Nederlanders met een dubbele nationaliteit kwam hij in de buurt van enkele kenmerken van het populisme, namelijk de verwijzing naar het volk.

Connotatie

De connotatie van Mark Rutte in verband met populisme is te allen tijde neutraal te noemen.

In het maatschappelijk debat

Inleiding

De huidige minister-president van Nederland staat op nummer 4 wat betreft personen die het meest in verband worden gebracht met het populisme in de Nederlandse media.

Typering

Mark Rutte is een van de weinige politici met zijn eigen vorm van populisme: het 'pleur-op'-populisme, verwijzend naar een uitspraak van Rutte in zomergasten (VPRO, 2016). Maar vaker nog wordt Rutte een slap aftreksel van een populist genoemd, of een bedrijver van de verkeerde soort populisme, meestal door collega politici.

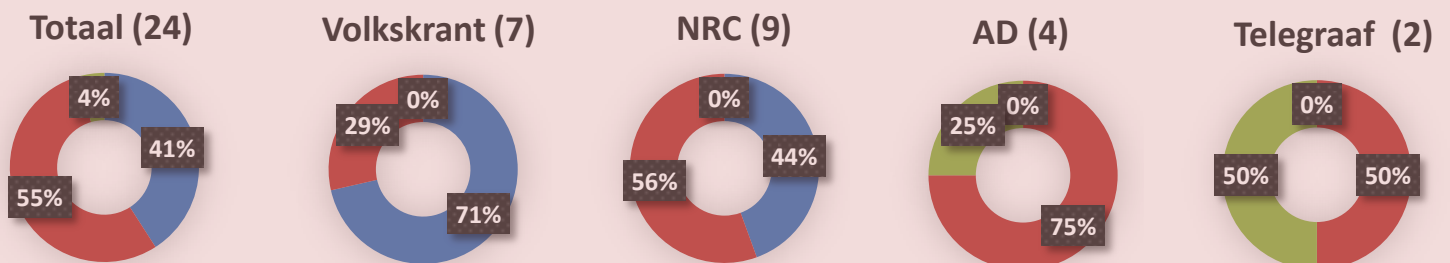
Argumentatie

De voornaamste reden om Rutte een populist te noemen heeft betrekking op de retoriek die Rutte gebruikt in zijn media-optredens. Gedurende de verslaglegging van dit onderzoek zijn al een aantal uitspraken van Rutte aangehaald die veel stof hebben doen opwaaien. Hij maakt daarbij een verwijzing naar de Nederlandse identiteit, en stelt dat als je je niet wilt aanpassen aan onze normen en waarden dat je hier niks te zoeken hebt. Maar ook zijn beleidsvoornemens tot strengere straffen in geval van criminaliteit en lastenverlichting voor gezinnen worden als populistisch bestempeld.

Connotatie

De connotatie wanneer Mark Rutte in verband wordt gebracht met het populisme is opnieuw voor het merendeel negatief. Het meest negatief is het Algemeen Dagblad, maar het gaat hier samen met de Telegraaf om dergelijk kleine aantallen dat hier weinig conclusies aan verbonden kunnen worden. De Volkskrant is relatief neutraal over de minister-president, waar het NRC Handelsblad overwegend negatief is. Opvallend is dat de enige twee positieve verwijzingen van de meer rechtse kranten AD en Telegraaf komen.

Afbeelding 5.3: Neutrale (blauw), negatieve (rood) en positieve (groen) connotatie bij Mark Rutte in verband met populisme per krant.

6 POPULISME IN DE NEDERLANDSE MEDIA VERGELEKEN MET HET ACADEMISCH DEBAT

Inleiding

Het gebruik van de term populisme in het maatschappelijk debat wordt in dit hoofdstuk vergeleken met het gebruik van de term populisme in het academisch debat. Eerst in algemene zin door onderwerpen en definities, actoren en connotaties met elkaar te vergelijken, en daarna meer specifiek de kwalificaties, argumentatie en connotatie van enkele politieke hoofdrolspelers.

Algemeen

Onderwerpen en definities

Zowel in het academisch als het maatschappelijk debat wordt een veelheid aan kenmerken verbonden met het populisme en zijn er verschillende definities te vinden van het fenomeen. De meest gehanteerde definitie in academische onderzoeken is die van Mudde en Kaltwasser (2017), namelijk: *'een dunne ideologie volgens welk de maatschappij uiteindelijk verdeeld wordt in twee homogene en vijandige kampen, het zuivere volk versus de corrupte elite, en die stelt dat de politiek een uitdrukking moet zijn van de algemene wil van het volk'*. Deze definitie kent dus drie onderdelen, namelijk (1) het onderscheid tussen het volk en de elite, (2) de claim dat politiek een uitdrukking van de volkswil zou moeten zijn en (3) de claim dat de elite corrupt is en de belangen van het volk niet goed zou vertegenwoordigen.

Populisme wordt in het maatschappelijk debat maar zelden gedefinieerd. Het meest met populisme in verband gebracht wordt het tegenstander zijn van de Europese Unie. Vaak wordt de Europese Unie in andere woorden weggezet als een ondemocratisch fenomeen dat de belangen van het volk niet goed zou vertegenwoordigen door de soevereiniteit van een land te ondermijnen. Het is daarom niet verwonderlijk dat deze tegenstem vaak in verband wordt gebracht met populisme, echter, er kan niet één op één geclaimd worden dat populistten automatisch tegen een dergelijk samenwerkingsverband zijn.

De stelling dat populisme een dunne ideologie is welke gecombineerd kan worden met diverse andere ideologieën is terug te zien in zowel het maatschappelijk als het academisch debat door de veelheid aan kenmerken die aan het populisme gekoppeld worden. Veelal wordt een kenmerk van een populistische actor dat hij combineert met het populisme ook als populistisch bestempeld. Een voorbeeld hiervan is D'Anjou (2005), die stelt dat een kenmerk van het populisme het vereenvoudigen van de politieke werkelijkheid is. In de Volkskrant wordt het populisme in verband gebracht met het aanbieden van simplistische kortetermijnoplossingen die niks toevoegen aan de meer gecompliceerde realiteit. Hoewel het goed zou kunnen dat deze kenmerken inderdaad toegepast werden door verschillende populistten, zijn dit geen kenmerken van het populisme an sich. De toepassing hiervan leidt tot *conceptual stretching*, wat zowel problematisch is voor het doen van academisch onderzoek als dat het de maatschappelijke discussie over populisme op een dwaalspoor brengt.

Het streven naar een minimale definitie van onder andere Mudde en Kaltwasser (2017) en Pappas (2016) heeft gezorgd voor een beter academische definitie van de term populisme, die gebruikt kan worden voor het uitvoeren van onderzoek. Deze ontwikkeling die gaande is in het academisch debat

is nog niet gaande in het maatschappelijk debat. Echter, enkele keren wordt een definitie gegeven die in de richting komt van de heersende definitie in het academisch debat. Dit is, niet geheel verrassend, wanneer Cas Mudde aan het woord gelaten wordt in de Volkskrant. Het streven naar een mono culturele natiestaat in de Volkskrant, en de tegenstelling tussen het 'gewone' volk en de elite, waarbij de elite uit moet voeren wat het volk wil, in het NRC Handelsblad, zijn twee goede definities.

Actoren

Het lijstje van actoren dat in verband gebracht wordt met het populisme in het maatschappelijk debat is groot en divers te noemen. Bijna alle Nederlandse politieke hoofdrolspelers moeten er aan geloven, naast een groot aantal buitenlandse actoren. Alleen de combinatie van Gert-Jan Segers en de ChristenUnie ontspringt in zijn geheel de dans. In het Nederlandse politieke spectrum worden in het academisch debat een aantal politieke partijen als populistisch bestempeld: de Lijst Pim Fortuyn, de Leefbaar Nederland partij, de Partij voor de Vrijheid en het Forum voor Democratie. Dit houdt uiteraard verband met de definitie die van populisme gebruikt wordt. In het maatschappelijk debat wordt vaak geen definitie van populisme gebruikt en wordt een groot aantal kenmerken aan het populisme gekoppeld, waardoor ook een groot aantal actoren als populistisch bestempeld worden.

Het lijstje van politieke partijen in Europa die als populistisch bestempeld kan worden in het academisch debat kent wel degelijk overeenkomsten met het lijstje in het maatschappelijk debat. De politieke hoofdrolspelers in Europa die vaak genoemd worden in de kranten zoals Donald Trump, Geert Wilders en zijn PVV, Norbert Hofer en zijn FPÖ en Marine Le Pen met haar Front National worden ook in het academisch debat geclassificeerd als populistisch. Wat betreft buitenlandse actoren wordt in het maatschappelijk debat dus een ietwat preciezere kwalificatie gebruikt.

Connotatie

De connotatie van het populisme in het academisch debat is in veel gevallen neutraal te noemen, al heeft het academisch debat in Nederland wel een duidelijke ontwikkeling doorgemaakt wat betreft de connotatie van het populisme. Onbekend maakt onbemind is een spreekwoord dat van toepassing is op deze ontwikkeling. Naarmate de tijd vorderde vanaf 2002 is de connotatie van het populisme steeds meer neutraal geworden. Deze tijdspanne loopt redelijk gelijk met het streven naar een betere definitie van het populisme, en dus een beter begrip van de term.

Deze ontwikkeling heeft zich nog niet voltrokken in het maatschappelijk debat. Zowel in het Verenigd Koninkrijk als in Nederland kent de term populisme veelal een negatieve connotatie. Door politici wordt de term zelfs veelvuldig gebruikt om politieke tegenhangers negatief te classificeren.

Door Mudde en Kaltwasser (2012) en Van Ostaaijen (2011) worden door een genuanceerde bril de voor- en nadelen van het populisme in relatie met een democratie weggezet. Aan de kansen die het populisme biedt voor de democratie wordt in het maatschappelijk debat weinig aandacht besteed. Aan de bedreigingen voor de democratie des te meer, al zijn lang niet alle negatieve connotaties duidelijk beargumenteerd.

Specifiek

Geert Wilders

Geert Wilders speelt zowel in het academisch als het maatschappelijk debat een grote rol. De manier waarop verslag wordt gedaan van zijn handelingen verschilt aanzienlijk. De connotatie in het

maatschappelijk debat is overwegend negatief. 55% van de artikelen waarbij Geert Wilders in verband wordt gebracht met het populisme kent een negatieve connotatie. Enkele termen die hierbij gebruikt worden in de kranten zijn: een haatzaaiende 'malloot', simplistisch, gevaarlijk, laf, een dreiging en belachelijk. In het academisch debat wordt louter neutraal bericht en wordt, zoals het academici beaamd, op een genuanceerde manier geanalyseerd.

De analyse die dan vaak valt is dat Geert Wilders een boegbeeld is van het nationaal-populisme. Dit is volgens het academisch debat een mix van nationalisme en populisme, waarbij 'een etnisch min of meer homogeen volk zich bedreigd ziet door immigranten en/of vreemde overheersers' (Lucardie, 2009, p. 178). Kalpadakis en Sotiropoulos (2007) stellen dat nationaal populisten geloven dat hun natie verraden wordt door een bepaalde elite en mensen van buitenaf die de natie niet als superieur erkennen. In de Griekse context van deze twee academici doelen zij vooral op de frustratie die ontstaat over de maatregelen die worden opgelegd door het 'westen' aan de Grieken, bijvoorbeeld in relatie met de financiële crisis die is uitgebroken in Griekenland (Kalpadakis & Sotiropoulos, 2007). In het maatschappelijk debat wordt dit nationaal populisme vaak vertaald in concrete politieke standpunten van Geert Wilders, zoals zijn strijd tegen de komst van niet-westerse immigranten, de islam en de Europese Unie. Deze standpunten sluiten prima aan bij de gangbare definitie van het nationaal-populisme.

De termen xenofob populisme en fascistisch populisme die in de kranten terug te lezen zijn, vind je in het academisch debat nauwelijks. Bekend is wel de discussie van enkele academici over de stelling dat Geert Wilders fascistisch is. Een student aan de Universiteit van Tilburg kreeg een 10 voor zijn scriptie met een bevestigend verhaal over de vraag of Geert Wilders voldoet aan kenmerken van het fascisme. Tegenstanders reageren met de stelling dat het afhankelijk is van welke definitie van de term fascisme gehanteerd wordt. (Verhulst, 2016). Al met al leven deze sentimenten dus ook in het academisch debat, maar zijn ze maar zelden terug te vinden in wetenschappelijke artikelen.

Donald Trump

De opkomst van Donald Trump heeft evenals het doen en laten van Geert Wilders enorm veel publiciteit opgeleverd, en nog steeds. Dit geldt zowel voor artikelen in kranten als publicaties in *journals*. Over Donald Trump is men in het maatschappelijk debat iets minder negatief als Geert Wilders, maar nog steeds is de meerderheid (51%) van de artikelen waarbij Donald Trump in verband wordt gebracht met het populisme negatief van aard. Verrassend genoeg is ook een groot aantal academische artikelen negatief over het fenomeen Donald Trump in relatie met het populisme. De vijandige politieke stijl van Trump, alsmede zijn ogenschijnlijk narcistische persoonlijkheid maken hem volgens veel wetenschappelijke analyses ongeschikt om president te zijn van de Verenigde Staten. Ook wordt hij xenofob genoemd, wordt hem verweten dat hij angst zaait en gelooft in niet-bewezen conspiracy tactieken. Eierman (2016) duidt de opkomst van Trump als volgt: *'The truly revolutionary populism now emanates from the right, and it's not a pretty sight.'*

Donald Trump wordt in het maatschappelijk debat in verband gebracht met het zogenoemde economisch populisme, een term die ook in het academisch debat gehoor krijgt, al dan niet in relatie met Donald Trump. De definitie: een economische benadering die groei en een herverdeling van inkomens propageert, alsmede de nadruk legt op het risico van inflatie en financiële tekorten en externe beperkingen (Urrutia, 1990). In een meer recente publicatie wordt het economisch populisme juist beschreven als het opkomen voor de *working-class*, en het nemen van financiële

maatregelen zodat de 'gewone' man er beter voor komt te staan in financieel opzicht (Nicholson & Segura, 2012). In het maatschappelijk debat wordt met economisch populisme juist bedoeld op protectionistische maatregelen om de eigen economie te beschermen. Het doel hiervan is om te voorkomen dat banen van de gewone Amerikaan worden overgenomen door een immigrant, of dat bedrijven massaal richting China verdwijnen om daar goedkoper te produceren (Donald Trump Inauguration Speech, 2016), en zou dus aansluiten bij de definitie van Nicholson en Segura (2012), als een maatregel bedoeld om de 'gewone' man te helpen.

Mark Rutte

Mark Rutte wordt in het maatschappelijk debat weliswaar lang niet zo vaak populistisch genoemd als Geert Wilders en Donald Trump, maar staat toch op een vierde plek als het gaat om personen die in verband worden gebracht met populisme. Opvallend voor iemand die ontbreekt op bijvoorbeeld het overzicht van Van Kessel (2014), maar überhaupt niet zo vaak voorkomt in het academisch debat over populisme. Toch wordt door het academisch debat bevestigd waarom Mark Rutte relatief vaak genoemd wordt. Zijn uitspraken rondom verkiezingstijden zorgen namelijk nogal eens voor opschudding. De meest voorkomende reden waarom Mark Rutte beticht wordt van populisme in het maatschappelijk debat, zijn retoriek, is ook de reden waarom academici stellen dat Mark Rutte zich nog wel eens op populistisch gebied begeeft, hoewel hij lang niet aan alle kenmerken van het populisme voldoet wanneer de definitie van Mudde in ogenschouw wordt genomen (Mudde & Kaltwasser, 2017). De hoge notering op de ranglijst van het aantal keer in verband worden gebracht met populisme van Mark Rutte is dus niet vreemd te noemen in het licht van de bestaande academische analyses.

De connotatie van artikelen waarbij Mark Rutte in verband wordt gebracht met populisme is net als bij Geert Wilders overwegend negatief. Negatiever zelfs als de connotatie van Donald Trump. Toch wordt in het academisch debat louter neutraal geschreven over Mark Rutte. De negatieve connotatie zal vooral te verklaren zijn doordat tegenstanders van zijn retoriek of beleid in het algemeen aan het woord komen in de kranten, en een minister-president volgens het spreekwoord hoge bomen vangen veel wind sowieso veel kritiek zal krijgen. Deze kritiek was met name afkomstig uit de meer linkse kranten. Het Algemeen Dagblad en de Telegraaf brachten Rutte maar weinig in verband met populisme, net als dat zij überhaupt relatief weinig schrijven over het populisme.

7 POPULISME IN DE NEDERLANDSE MEDIA VERGELEKEN MET HET VERENIGD KONINKRIJK

Populisme in de media in het Verenigd Koninkrijk

Het onderzoek van Bale et al (2011) kent een vijftal conclusies:

- de term populisme staat bijna nooit centraal in het artikel, en wordt nauwelijks gedefinieerd;
- de term populisme wordt gebruikt voor een veelheid aan personen en politieke partijen die weinig gemeen hebben;
- hoewel met de term verwezen wordt naar een groot aantal politieke onderwerpen en stijkenmerken, wordt populisme vaker gerelateerd aan standpunten aan de rechterkant van het politieke spectrum;
- de term populisme wordt vaak negatief gebruikt;
- de term populisme wordt vaak gebruikt door een krant voor een negatieve verwijzing richting actoren aan de andere kant van het politieke spectrum.

In zijn algemeenheid wordt veelal verwezen naar de twee belangrijkste Britse politieke actoren, namelijk de Labour en de Conservative partij. Ook de twee kandidaten voor het presidentschap van de Verenigde Staten, Obama en McCain moeten het met grote regelmaat ontgelden. Opvallend hierbij is dat beide(destijds) presidentskandidaten in hetzelfde artikel populistisch genoemd werden. Verder komen de actoren die als populistisch bestempeld worden uit veel verschillende landen. Hierbij geldt vaak, hoe meer media aandacht de actor verkregen heeft, hoe groter ook de kans is dat deze actor als een populist wordt weggezet.

De term populisme wordt gebruikt voor een veelheid aan onderwerpen, politieke standpunten en stijkenmerken. Vanuit een traditionele sociaaleconomische rechts/links verdeling van politieke standpunten worden zowel standpunten aan de linker- als aan de rechterkant populistisch genoemd. Dit varieert van het aanbieden van goedkopere gezondheidszorg voor mensen die wat minder te besteden hebben, tot het verlagen van belastingen voor het midden- en kleinbedrijf. Wanneer gekeken wordt naar niet-economische onderwerpen zoals immigratie en optreden tegen criminaliteit wordt populisme vooral in verband gebracht met standpunten die bij de rechterkant van het politieke spectrum horen.

Van het totaal aantal artikelen wordt in 29% de term populisme negatief gebruikt, in 66,7% neutraal en in 4,3% positief. Wanneer het politieke artikelen betrof, kende 33,4% van de artikelen een negatief gebruik van de term populisme. Nog meer specifiek: politieke artikelen gericht op het Verenigd Koninkrijk kenden in 43,6% een negatief gebruik van de term populisme. Ook is er een groot verschil tussen nieuwsartikelen, en opinieartikelen. Opinieartikelen kenden vaker een negatief gebruik van de term populisme, namelijk 43% ten opzichte van 32,4%.

Wat blijkt is dat in de Britse media populisme veelal gebruikt wordt als een negatieve verwijzing richting een tegenstander aan de andere kant van het politieke spectrum. Voor media aan de linkerkant van het traditionele politieke spectrum gebeurt dit vaker dan bij media aan de rechterkant. De meest linkse krant, The Independent, is opmerkelijk vaker negatief over het populisme wanneer het een politiek artikel betreft dan de andere kranten.

Tabel 6.1: Totaal aantal (negatieve) artikelen en politieke (negatieve) artikelen in het Verenigd Koninkrijk. Tussen haakjes het percentage.

	Independent Links	Guardian Centrumlinks	Times Centrumrechts	Telegraph Rechts
Totaal	111	236	237	92
Negatief	43 (38,7%)	57 (24,2%)	72 (30,4%)	24 (26,1%)
Politiek	91	148	150	63
Negatief	40 (44%)	40 (27%)	54 (36%)	17 (27%)

Vergelijking

In het Verenigd Koninkrijk worden de binnenlandse politieke hoofdrolspelers veelvuldig als populistisch bestempeld. Dit zijn de Labour partij, en de Conservatives, alsmede de kabinetten die deze partijen gevormd hebben. Wat betreft binnenlandse personen staat oud-premier Gordon Brown met afstand bovenaan, gevolgd door David Cameron, destijds partijvoorzitter van de Conservatives. Daarnaast worden de toenmalig Amerikaanse presidentskandidaten Obama en McCain vaak genoemd.

Ook in Nederland worden de binnenlandse politieke hoofdrolspelers veelvuldig als populistisch bestempeld. Echter, het verschil in kiesstelsel is goed terug te zien in deze vergelijking. Door het Britse *winner-takes-it-all* systeem zijn het twee politieke partijen die vooral in verband worden gebracht met populisme, Labour en Conservatives. De politieke partijen die door het academisch debat als populistisch worden bestempeld zoals de British National Party en de Scottish National Party worden nauwelijks genoemd. Het Nederlandse systeem van schikken en plooiën, waarbij politieke partijen coalities moeten vormen en zetels proportioneel verdeeld worden naar gelang het aantal stemmen tijdens de nationale verkiezingen, maakt dat het aantal binnenlandse actoren dat als populistisch bestempeld wordt ook een grotere veelzijdigheid kent. Geert Wilders staat ver aan kop, met huidig premier Mark Rutte als tweede. Verder wordt alleen Gert-Jan Segers, fractievoorzitter van de ChristenUnie zowel als individu als met zijn politieke partij niet een keer genoemd.

De aandacht voor het populisme lijkt wat gegroeid te zijn. In een tijdvak van 6 maanden werden in het Verenigd Koninkrijk in de vier grote kranten 676 artikelen geschreven waar de term populisme in voorkwam. Dit was in 2008. In 2016 en 2017 werden in Nederland in twee maanden 386 artikelen geschreven waar de term populisme in werd genoemd. In Nederland werd dit aantal in het tweede half jaar van 2009 niet eens gehaald. Het aantal keer dat het populisme genoemd werd in een krantenartikel vond vooral zijn hoogtij enkele dagen voor en na de nationale verkiezingen in maart 2017. Mark Rutte sprak van een kwartfinale van een strijd tegen een verkeerd soort populisme. Ook de zogenoemde halve finale en finale in respectievelijk Frankrijk en Duitsland werden uitvoerig voorbeschouwd door de kranten. De toegenomen aandacht voor het populisme heeft in het maatschappelijk debat niet geleid tot een beter begrip van de term populisme. Waar de term populisme in het Verenigd Koninkrijk voor een veelheid aan politieke standpunten verdeeld over het traditionele politiek spectrum van links tot rechts gebruikt wordt, is dit nu ook in Nederland het geval. Gesteld kan worden dat de aandacht hierbij nog meer richting de standpunten van uittreden uit de Europese Unie, tegen immigratie en tegen de islam getrokken wordt. Dit komt omdat dit de standpunten zijn van veel rechts-populistische politieke partijen in Europa die het maatschappelijk debat over populisme domineren.

De term populisme staat in Nederland vooral symbool voor een tegenstem. Tegen de Europese Unie, de islam of immigratie. Hoewel dit in het Verenigd Koninkrijk ook voor komt, staan in het rijtje van politieke standpunten veel meer standpunten die beginnen met *pro* of *for*, en minder standpunten die beginnen met *anti* of *against*. Bijvoorbeeld, het zijn voor sociale zekerheid, het zijn voor de armen of het zijn voor gratis onderwijs zijn standpunten die in het Verenigd Koninkrijk vaak in verband worden gebracht met het populisme. In Nederland staat de tegenstem ruim bovenaan in het rijtje.

De toegenomen aandacht voor het begrip populisme heeft ook niet gezorgd voor een meer neutrale connotatie ten opzichte van het begrip populisme. Sterker nog, in Nederland is de media meer negatief en minder positief ten opzichte van het populisme. Desalniettemin is de conclusie gerechtvaardigd dat de term populisme zowel in Nederland als in het Verenigd Koninkrijk vaak een negatieve connotatie kent. Dit ondanks het feit dat een artikel alleen als negatief is bestempeld wanneer een expliciet negatieve verwijzing gegeven werd richting de term populisme of een actor die met het populisme in verband werd gebracht. Dit geldt zowel voor alle artikelen in zijn algemeenheid, als meer specifiek voor artikelen met een politiek genre.

Tabel 7.2: Connotatie bij de term populisme in het Verenigd Koninkrijk en Nederland uitgedrukt in procenten.

	Verenigd Koninkrijk	Nederland
Algemeen		
Neutraal	66,7%	57%
Negatief	29%	41%
Positief	4,3%	2%
Politiek		
Neutraal	63,3%	58%
Negatief	33,4%	40%
Positief	3,3%	2%

In het Verenigd Koninkrijk staat de term populisme maar zelden centraal in een artikel, laat staan dat de term gedefinieerd wordt. Dit is ook in Nederland het geval. Populisme wordt weliswaar in beide landen in verband gebracht met een groot aantal politieke standpunten en stijlkenmerken, een echte definitie wordt bijna nooit gegeven.

Rest nog een conclusie van het onderzoek van Bale et al (2011) die vergeleken moet worden met de uitdrukking van de term populisme in het maatschappelijk debat in Nederland: De term populisme wordt vaak gebruikt door een krant voor een negatieve verwijzing richting actoren aan de andere kant van het politieke spectrum. Opvallend hierbij was dat de meest linkse krant, The Independent, vaker negatief was richting het populisme, in aan politiek gerelateerde artikelen, dan de andere kranten. Dit is in Nederland niet het geval. Wel is, net als in het Verenigd Koninkrijk, de meest rechtse krant het minst vaak negatief over het populisme in politiek getinte artikelen. Hierbij moet gezegd worden dat de plek op het politieke spectrum van kranten moeilijk te bepalen is, laat staan in een vergelijking van twee landen. De conclusie dat het populisme gebruikt wordt om politieke tegenhangers negatief weg te zetten door kranten kan in Nederland niet bevestigd worden, al zijn er wel enkele aanwijzingen voor. In Nederland kan wel geconcludeerd worden dat politici de term

regelmatig op laten tekenen in de kranten om een politieke tegenhanger negatief te classificeren. Of dit in het Verenigd Koninkrijk ook wordt gedaan door politici, blijkt niet uit het onderzoek van Bale et al (2011).

Het onderzoek van Bale et al (2011) kende enkele goed onderbouwde conclusies, maar de auteurs onderkennen het belang van meer studie naar het fenomeen populisme in de media om de conclusies te kunnen generaliseren:

'The focus on the United Kingdom is because there is a range of broadsheet sources and, again, we are assuming that the usage of the term in the United Kingdom is representative of the usage of the term more generally, although we recognise that this would need to be established empirically (through comparative study).'

Wanneer de conclusies van het onderzoek van de uitdrukking van de term populisme in het Verenigd Koninkrijk vergeleken worden met de conclusies van dit onderzoek naar de uitdrukking van de term populisme in Nederland kunnen een aantal conclusies gegeneraliseerd worden. Tabel 7.3 biedt een vergelijkend overzicht van de verschillende conclusies in de twee landen op basis van de toelichting in deze sectie van het onderzoek. Bij deze vergelijking moet rekening gehouden worden met de vergelijkende omstandigheden zoals verwoord in tabel 2.3.

Tabel 7.3: Vergelijkend overzicht van de verschillende conclusies in het Verenigd Koninkrijk en Nederland (groen staat voor een bevestiging van deze conclusie, rood voor een ontkenning en bij oranje is het fenomeen niet expliciet onderzocht).

Conclusie	Verenigd Koninkrijk	Nederland
De term populisme staat bijna nooit centraal in een artikel, en wordt zelden gedefinieerd		
De term populisme wordt gebruikt voor een veelheid aan personen en politieke partijen die weinig gemeen hebben		
Met de term populisme wordt verwezen naar een groot aantal politieke onderwerpen en stijlkenmerken, vooral aan de rechterkant van het politieke spectrum		
Het populisme staat vooral symbool voor een 'tegenstem'		
De term populisme wordt vaak negatief gebruikt		
Met name in aan opinie gerelateerde artikelen		
De term populisme wordt vaak gebruikt door een krant voor een negatieve verwijzing richting actoren aan de andere kant van het politieke spectrum		
Politici gebruiken de term populisme regelmatig om een politieke tegenhanger negatief te classificeren		

8 CONCLUSIE

Populisme in het maatschappelijk en academisch debat

In dit onderzoek is gezocht naar een definitie van het populisme in het academisch debat. Vervolgens is het gebruik van de term populisme in het maatschappelijk debat geanalyseerd, en zijn deze bevindingen vergeleken met het gebruik van de term populisme in het maatschappelijk debat in het Verenigd Koninkrijk en met het academisch debat. Dit heeft geleid tot de volgende conclusie, welke de hoofdvraag ‘*Welke actoren, onderwerpen en connotaties brengen Nederlandse dagbladen in hun berichtgeving in verband met de term populisme, en hoe verhoudt dit zich tot het academisch debat?*’ tracht te beantwoorden, alsmede bij te dragen aan de kwaliteit van het maatschappelijk debat.

De meest gangbare definitie van populisme in het politiek-academische debat is die van Mudde: ‘een dunne ideologie volgens welk de maatschappij uiteindelijk verdeeld wordt in twee homogene en vijandige kampen, het zuivere volk versus de corrupte elite, en die stelt dat de politiek een uitdrukking moet zijn van de algemene wil van het volk’. Dat populisme een dunne ideologie is die gecombineerd kan worden met een veelheid aan ideologieën of kenmerken blijkt uit de vele definities die gehanteerd worden in het academisch debat. Dat dit problematisch is voor de kwaliteit van het academisch debat wordt aangetoond door enkele onderzoeken waarbij een vreemde definitie van populisme gebruikt wordt, om aan te tonen dat een bepaald fenomeen populistisch is.

Dit probleem wordt bevestigd door Pappas (2016). Zo is er lange tijd geen rekening gehouden met *context-specificity*. Populisme komt voor over de hele wereld, in verschillende tijdvakken en in verschillende culturen. Het populisme in Latijns-Amerika in de jaren 80, de Verenigde Staten in de jaren 90 en hedendaags in Europa verschilt wezenlijk van elkaar. Bij het geven van een definitie van populisme moet dus rekening gehouden worden met de context. Dan het *conceptual stretching*, of zoals Canovan het jaren geleden al zei: ‘*the more flexible the word has become, the more tempted political scientists have been to label ‘populist’ any movement or outlook that does not fit into any established category*’ (Pappas, 2016). Het probleem van *conceptual stretching* is dat wanneer een term niet goed gedefinieerd is, eenieder die afwijkt van de gangbare norm onder deze term kan komen vallen. De term verliest daardoor aan waarde.

Zelf komt Pappas met een minimale definitie van populisme, namelijk *democratic illiberalism*. Populisme is hierbij een tegenhanger van liberalisme, binnen de context van een representatieve democratie.

Wat betreft connotatie heeft het academisch debat een bepaalde ontwikkeling doorgemaakt. Geheel volgens het adagium onbekend maakt onbemind, waren veel academici rond de opkomst van Pim Fortuyn nog bevreesd voor het populisme. Naarmate de jaren vorderden heeft men door meer onderzoek meer begrip gekregen voor het populisme, en dit heeft geresulteerd in meer genuanceerde opsommingen van de voor- en nadelen van het populisme voor een democratie, en in meer gangbare definities van het populisme.

Deze ontwikkeling heeft het maatschappelijk debat nog niet doorgemaakt. Op basis van een analyse van het gebruik van de term populisme in Nederland kunnen een aantal conclusies worden gesteld. Zo wordt de term populisme vaak nauwelijks toegelicht, en wordt deze aan een veelheid aan personen en onderwerpen toegeschreven. Het personenregister dat in verband wordt gebracht is niet alleen groot van omvang, er is ook een grote diversiteit wat betreft politieke kleur en afkomst, al

wordt een actor vaker populistisch genoemd wanneer deze zich in de rechts-conservatieve hoek van het politieke spectrum bevindt. De top-10 van het personenregister dat in verband wordt gebracht met het populisme bevestigt deze stellingnames: Geert Wilders, Donald Trump, de PVV, Marine Le Pen, Mark Rutte, Alternative für Deutschland, Le Front National, het CDA, Thierry Baudet en het Forum voor Democratie. Allen bevinden zich in meer of mindere mate aan de rechterkant van het politieke spectrum.

Populisme in het Nederlandse maatschappelijk debat vertolkt vaak een tegenstem. Tegen de Europese Unie (de nummer één van politieke standpunten die in verband worden gebracht met het populisme), de islam, de komst van immigranten of de euro. In het algemeen stellen Norris en Inglehart (2016) dat de opkomst van het populisme te verklaren is door het *cultural backlash* argument. Dit is wanneer mensen zich bedreigd voelen door progressieve normen en waarden. In plaats van verandering hechten zij waarde aan het eigene, het vertrouwde. Meer specifiek gericht op de Nederlandse situatie heeft onderzoek plaats gevonden door Aalberts over de vraag waarom men op de PVV stemt. Wat bleek is dat PVV-aanhangers veelal een uiteenlopend scala aan problemen en klachten formuleren over de maatschappij (Aalberts, 2012). Dit past bij de verbandlegging van het populisme met een tegenstem.

Daarnaast is de connotatie veelal negatief, zeker wanneer het politici, burgers of financieel specialisten betreft die aan het woord gelaten worden in de kranten. Met name politici maken er een rommeltje van. Populisme wordt hierbij veelvuldig gebruikt als een negatieve classificatie richting een politieke tegenhanger. Mark Rutte en Geert Wilders, niet geheel toevallig de Nederlandse hoofdpersonen in het maatschappelijk debat over populisme, spannen hierbij de kroon door te spreken over een goede en een verkeerde vorm van populisme, en elkaar constant de zwarte piet toe te bedelen door middel van een populistische classificatie.

De hoofdrolspelers in het maatschappelijk debat over populisme zijn Geert Wilders en Donald Trump. De connotatie jegens beide actoren is overwegend negatief. In het academisch debat wordt Geert Wilders veelal via een neutrale manier geanalyseerd. Bij Trump is dit anders. Zijn persoonlijkheid, beleid en de verwachte gevolgen daarvan worden ook door het academisch debat als negatief bestempeld.

De classificatie van nationaal-populist die Geert Wilders veelal toespeeld krijgt in het maatschappelijk debat wordt bevestigd door het academisch debat. Wat dat betreft is er in sommige gevallen sprake van een nauwkeurige classificatie. In het gros van de nieuws- en opinieartikelen vindt echter geen uitleg plaats over waarom Geert Wilders een populist is. Ditzelfde geldt voor Donald Trump.

Ook Mark Rutte is een actor die veel in verband wordt gebracht met het populisme in het Nederlandse maatschappelijk debat, vooral door de retoriek die Rutte rondom verkiezingen gebruikt. Deze analyse wordt bevestigd door verschillende academische analyses, die stellen dat Mark Rutte weliswaar niet aan alle kenmerken van een populist voldoet, maar rond verkiezingstijd regelmatig een populistische stijl tentoonspreid en diverse uitspraken doet die in populistische vaarwater liggen.

Opvallend is dat zowel Geert Wilders als Donald Trump door het Algemeen Dagblad minder negatief beschreven worden wanneer zij in relatie worden gebracht met het populisme dan in de andere

bladen. Ook is men over binnenlandse actoren Wilders en Rutte meer negatief als over Donald Trump, waar zelfs in het doorgaans neutrale academische debat voor wordt gevreesd.

Ook de mate van aandacht die het Algemeen Dagblad en de Telegraaf besteden aan het populisme in zijn algemeenheid is opvallend. De term valt in deze kranten veel minder vaak dan in de Volkskrant en het NRC Handelsblad. De stelling die volgt uit het onderzoek van Bale et al (2011) over het gebruik van de term populisme in de dagbladen in het Verenigd Koninkrijk dat kranten geneigd zijn de term populisme toe te spelen richting een tegenhanger in het politieke spectrum (met name van links naar rechts) kan met het onderzoek in de Nederlandse media niet direct bekrachtigd worden. Er zijn wel enkele uitkomsten die deze richting in wijzen, zoals de Volkskrant die Thierry Baudet veelal in verband brengt met populisme, het liberale NRC Handelsblad die de conservatieve Buma vaker noemt, het Algemeen Dagblad die de linkse Asscher als populistisch bestempeld, de Volkskrant die de term veel vaker gebruikt dan bijvoorbeeld de Telegraaf en de Telegraaf die het minst negatief is over het populisme.

Andere bevindingen uit het onderzoek van Bale et al (2011) kunnen dus wel bevestigd worden, en daarmee wordt het onderzoek naar de uitdrukking van populisme in de Westerse media meer valide. De term wordt aan een veelheid aan personen en onderwerpen toegeschreven, veelal niet gedefinieerd en vaak voorzien van een negatieve connotatie. Hiermee voldoet dit onderzoek aan zijn wetenschappelijke relevantie om bevindingen jegens het gebruik van de term populisme meer te kunnen generaliseren.

Een beter gebruik van de term populisme

De kritiek zoals uiteengezet in de inleiding door Robert Wigt (2016) dat populisme een term is die voor veel verwarring zorgt, lijkt dan ook gegrond te zijn. Op basis van de acht criteria van Gerring die een goed concept van een slecht concept onderscheiden (Gerring, 1999) volgt dan ook een hard oordeel voor het maatschappelijk debat. Door de veelheid aan kenmerken die onder de term worden geschaard in het maatschappelijk debat is deze nauwelijks meer toe te passen omdat hij veel verwarring zaait. Waar het academisch debat zich ontwikkeld heeft in zowel connotatie als definitie, is deze ontwikkeling in het maatschappelijk debat nog niet gaande. De term is echter wel bekend bij veel mensen doordat deze relatief vaak gebruikt wordt in de krant, en verdient daarom in plaats van opgeheven te worden, een beter gebruik.

Tabel 8.1. Acht criteria van Gerring (1999) toegepast op het maatschappelijk en op het academisch debat

	Maatschappelijk debat	Academisch debat
1. Familiarity	De term wordt meer gebruikt in kranten ten opzichte van enkele jaren geleden.	De term wordt in het academisch debat uitgebreid toegelicht en geanalyseerd.
2. Resonance	Waardoor ook meer mensen deze term zouden moeten kennen.	Waardoor deze bij veel politieke wetenschappers bekend zal zijn.
3. Parsimony	Er worden erg veel kenmerken onder deze term geplaatst.	Een minimale definitie heeft uitkomst geboden. (Mudde, 2017; Pappas, 2016)
4. Coherence	Deze kenmerken zijn niet allemaal logisch en coherent.	De kenmerken onder deze definitie zijn logisch en coherent.
5. Differentiation	Het concept is lastig te	Het concept is daardoor goed te

	operationaliseren door de brede toepassing.	operationaliseren voor onderzoek.
6. Depth	Niet van toepassing	Het concept kent ook een tegenhanger.
7. Theoretical Utility	Populisme is nu een term die zonder definitie gebruikt wordt.	Met een minimale en meer gangbare definitie kan beter onderzoek gedaan worden.
8. Field utility	Het concept is nauwelijks toe te passen door de verwarring die het zaait.	Dit concept zou toegepast kunnen worden in een breed scala aan sectoren.

Dat het inconsistente gebruik van de term problematisch is, ook voor het maatschappelijk debat, bevestigt George Orwell met zijn uitspraak: *“but if thoughts corrupts language, language can also corrupt thought”*. Het verkeerd gebruiken van een term zorgt voor een vershraling van de kwaliteit van een debat. Ook hier speelt *conceptual stretching* een rol. Door het oprekken van het begrip en de negatieve connotatie daarvan bestaat de kans dat eenieder die een niet gangbare mening verkondigt als populist gelabeld wordt, of dat mensen hun mening niet meer durven te geven omdat ze bang zijn om als zodanig gelabeld te worden.

Al in 1943 schreef George Orwell een essay gericht op politici in het Verenigd Koninkrijk over de manier waarop zij taal gebruikten. Het probleem: *‘a bad usage can spread by tradition and imitation even among people who should and do know better’*. Orwell stelde dat het slecht gebruik van een term overgenomen kon worden door mensen (Orwell, 1946). Hij kwam met een aantal oplossingen. Een daarvan is nog steeds relevant in het licht van de huidige discussie:

i. Never use a foreign phrase, a scientific word, or a jargon word if you can think of an everyday English equivalent (Orwell, 1946).

Wanneer het begrip gebruikt wordt in een politieke context betekent dit het volgende: gebruik de term populisme niet als synoniem voor een veelheid aan kenmerken, zoals het benoemen van problemen zonder te komen met oplossingen, het simplificeren van zaken, het spreken vanuit de onderbuik en het verspreiden van angst. Hoewel er zeker populistische politici zijn die gebruik maken van dergelijke kenmerken kan dit niet één op één in verband worden gebracht met populisme.

Sartori heeft een framework gemaakt om *conceptual stretching* te vermijden. In eerste instantie bedoeld voor het academisch debat, maar met enkele bruikbare lessen voor verbetering van het maatschappelijk debat. Het framework van Sartori is gestoeld op *extension* en *intension*. *Extension* doelt op de entiteiten waar het begrip naar verwijst. *Intension* gaat over de betekenis van het begrip (Collier & Mahon, 1993). De term populisme kent nu een grote verscheidenheid aan kenmerken die onder de term vallen, en een grote verscheidenheid aan entiteiten waar het begrip naar verwijst. Door, wanneer het begrip valt, een juiste en minimale definitie van het begrip te gebruiken, wordt ook de *extension* lager en krijgt de term weer meer waarde.

Al in de jaren '50 schreef Orwell over slecht gebruik van termen door politici. In de jaren '70 schreef Sartori al over het probleem van *conceptual stretching* in de politiek. Gezien de huidige problematiek omtrent het gebruik van de term populisme bij politici, maar ook journalisten en andere mensen, is

dit probleem in al die jaren nog niet opgelost. Sartori (1970, p. 59) heeft daar de volgende verklaring voor:

“While there are many reasons for our neglect to attack the problem frontally, a major reason is that we have been swayed by the suggestion that our difficulties can be overcome by switching from “what is” questions to “how much” questions. The argument runs, roughly, as follows. As long as concepts point to differences of kind, i.e., as long as we pursue the either or mode of analysis, we are in trouble; but if concepts are understood as a matter of more-or-less, i.e., as pointing to differences in degree, then our difficulties can be solved by measurement, and the real problem is precisely how to measure.”

In het academisch debat over populisme heeft deze ontwikkeling zich ook voorgedaan. De Lange, Van der Brug en Rooduijn (2014, p. 564) claimden al dat een politieke actor een bepaalde mate van populistisch kan zijn, in plaats van wel of niet populistisch. Er zijn dan ook vele pogingen gedaan om populisme te kunnen meten en classificeren (Rooduijn & Pauwels, 2011; Pauwels, Read & Hawkins, 2017). Door het gebrek aan overeenstemming in het academisch debat over de definitie van populisme heeft deze ontwikkeling nog lang op zich laten wachten (Pauwels, Read & Hawkins, 2017, p.1). De meest gangbare definitie heden ten dage is die van Mudde (2017). Belangrijk hierbij is dat deze definitie context afhankelijk is, namelijk de context van de liberale democratie: een dunne ideologie volgens welk de maatschappij uiteindelijk verdeeld wordt in twee homogene en vijandige kampen, het zuivere volk versus de corrupte elite, en die stelt dat de politiek een uitdrukking moet zijn van de algemene wil van het volk. Het pluralisme staat hier lijnrecht tegenover, evenals elitarisme.

De vertaalslag naar het maatschappelijk debat is echter nog niet gemaakt. Wellicht ligt hier een taak voor wetenschappers om de gangbare kenmerken van het populisme meer onder de aandacht te brengen, dan wel tools aan te reiken om op een meer eenvoudige manier te bepalen of een actor in een bepaalde mate populistisch is of niet. Of voor journalisten en politici, om zich meer te verdiepen in de gangbare definitie van de term en deze dan vervolgens op een goede manier te gebruiken.

Laat deze scriptie een stap in de goede richting zijn!

Napraat: de kern van het populisme

Inleiding

Het antwoord op de vraag wat populisme is volgens het academisch debat, evenals de negatieve connotatie die bij de term populisme ontstaat in het maatschappelijk debat, is breed uitgemeten in deze scriptie. De napraat zal dienst doen als het stuk in deze scriptie waarbij ik mijn eigen opvatting over het populisme zal geven, in de hoop een toegankelijke en op onderzoek gebaseerde deels alternatieve uitleg van het populisme te kunnen verschaffen waarbij de connotatie meer neutraal zal zijn.

De context democratie

Zowel Mudde (2017) als Pappas (2016) beargumenteren waarom je de term populisme altijd moet definiëren binnen de context waarin het fenomeen zich afspeelde. In het geval van deze scriptie is het populisme vooral onderzocht binnen de democratische context. Ook over de betekenis van het woord democratie bestaat geen academische consensus. De combinatie van de Griekse woorden Demos en Kratos betekent in het Nederlands zo iets als volksheerschappij. De heerschappij van het volk dus, waarbij een meerderheid van de stemmen van het volk doorslaggevend is voor het te nemen besluit. Echter, Ober (2008), gesteerd door een analyse van de betekenis van de term democratie in de klassieke context, stelt echter dat democratie betekent: *to make good things happen in the public realm* (Ober, 2008, p.1). Of wel: het mogelijk maken van goede dingen in het publieke domein.

De term populisme (1)

Populisme is afgeleid van het Latijnse woord 'populus', hetgeen 'volk' betekent in het Nederlands. Populisme refereert dus naar de *vox populi*, de stem van het volk, en kent daarmee grote overeenkomsten met de gangbare definitie van een democratie: volksheerschappij volgens het *majority rule* principe. Een argument hiervoor is de *wisdom of crowds*. Dit is een theorie die gelooft dat in bepaalde gevallen grote groepen mensen betere beslissingen nemen dan een klein aantal deskundigen (Landmore, 2010). *An sich* zou je populistten binnen de context van een democratie dus kunnen bestempelen als voorstanders van de kiezersdemocratie: een directe, onbemiddelde en door burger zelf aangedreven vorm van democratie (Hendriks, 2006, p. 102). Ware het niet dat een kiezersdemocratie volgens deze definitie veel controle-, zelfbeschikkings- en zelfbeschermingsmechanismen kent, en niet wordt opgelegd van bovenaf.

Er zijn namelijk factoren die deze wijsheid van de groep aan kunnen tasten. Mensen kunnen bijvoorbeeld beïnvloed worden door anderen, last hebben van groepsdruk of andere sociaalpsychologische processen en daardoor niet meer rationeel denken. Zo zou in theorie de meerderheid kunnen beslissen om de minderheid op wat voor manier dan ook uit te buiten, een moreel onverantwoorde beslissing! Daar is wat op bedacht..

De liberale democratie

Het mogelijk maken van goede dingen in het publieke domein proberen we in de meeste Westerse politieke stelsel binnen een liberale democratie. Hierin is de meerderheid van de stemmen van het volk doorslaggevend voor het te nemen besluit. Er wordt echter ook rekening gehouden met de rechten van ieder individu. Deze mogen niet geschonden worden, en zijn dan ook vastgelegd in een grondwet. Het kent in grote mate aspecten van het pluralisme. Dit staat voor een samenwerking van

verschillende beginselen (Plattner, 2010), en is daarmee een tegenhanger van de kern van het populisme.

De term populisme (2)

Omdat populisme dus uitgaat van een volksheerschappij waarbij de directe stem van het volk moet tellen en een tegenhanger is van het pluralisme, zijn populistten al snel tegen de elite binnen de context van een (meer specifieke) liberale democratie. Actief in een liberale democratie zullen deze namelijk vaak het pluralisme aanhangen.

Binnen een liberale democratie bestaat een rechtsstaat met waarborgen voor eenieder. Die waarborgen bepalen ook mede de definitie van het populisme. Alles wat niet door die waarborgen tegengehouden wordt, hoeft dus niet bestempeld te worden als populistisch. De definitie van het populisme is daarmee zeer afhankelijk van sociale constructen van een maatschappij en de tijdsgeest.

Plattner (2010) noemt in zijn onderzoek populisme een *disorder* van de liberale democratie zoals wij deze kennen. *Radical pluralism* is hierbij het andere uiterste: dit is een doorgeslagen individualisering waarbij minderheden domineren over meerderheden.

Pappas (2016) bevestigt dit met zijn minimale definitie van het populisme: *illiberal democracy*. Populisme is dus volksheerschappij, volgens het *majority rule* principe en dus zonder waarborgen voor het individu. Wanneer je gelooft dat het volk in staat is om een goede beslissing te maken is populisme niet bij voorbaat een disorder van de democratie, alleen wel van de liberale democratie zoals wij deze kennen. Maar wat dan goed of slecht is (ook moreel gezien) is opnieuw erg afhankelijk van het sociaal construct van een samenleving en daarmee de tijdsgeest.

Om hier mee aan te geven dat zowel het pluralisme als het populisme voor- en nadelen hebben en dat voor beide argumenten aan te voeren zijn waarom het er wel of niet zou moeten zijn. Ook geldt voor beide dat wanneer het doorslaat en de negatieve mechanismes de overhand krijgen, het een radicale vorm aanneemt die het mogelijk maken van goede dingen in het publieke domein aantast.

Woord van dank

De afgelopen maanden hebben voor een groot deel in het teken gestaan van het populisme. Niet alleen in de media, ook wat betreft mijn eigen bezigheden. De academische, intensieve manier waarop ik me verdiept heb in het onderwerp ging hand in hand met de vele referenties richting het fenomeen populisme op televisie, in de radio, in de krant, et cetera. Deze vielen opeens nog meer op!

En niet alleen mij viel het op. Wanneer er bij De Wereld Draait Door een interview plaats vond met een politiek kopstuk over het populisme, of een Netwerk documentaire over het onderwerp, werd ik door mijn vader of moeder geroepen om toch echt even naar de televisie te komen kijken. Of ik werd door mijn zus of haar vriend gebeld of geappt met de boodschap dat ik een bepaald programma zeker even terug moest kijken. Dit is tekenend voor de *commitment* van mijn familie, waar ik hen zeer dankbaar voor ben! Bovendien staat dit niet alleen symbool voor de afgelopen maanden, maar voor de volledige tijd dat ik als student actief was. Een tijd met onmiskenbaar zware momenten, maar met nog veel meer hoogtepunten.

Een passie voor politiek had ik al. Deze passie heeft zich de afgelopen tijd alleen maar meer ontwikkeld, en hier heeft het enthousiasme van mijn begeleider dhr. Julien van Ostaaijen zeker aan bijgedragen. Met een duidelijke affiniteit en enorm veel kennis over het onderwerp wist hij de juiste opmerkingen te maken en vragen te stellen die me geholpen hebben om deze scriptie te laten zijn tot wat het nu is. Een eindproduct waar ik trots op ben! Hartelijk dank daarvoor! Ook de tweede beoordelaar van deze scriptie en tevens begeleider tijdens de voorbereidingsfase van het scriptietraject, dhr. Frank Hendriks, wil ik bedanken voor de kennis en kunde die hij met me gedeeld heeft, en de inspiratie die dat bij me opriep.

Rest mij niks anders dan de lezer van deze scriptie te bedanken voor zijn of haar aandacht. Naast het behalen van mijn diploma is het mijn oprechte streven om de discussie rondom het populisme te versterken waar het kan. Hopelijk leidt deze scriptie tot meer inzicht in het begrip populisme, en de ontwikkeling daarvan.

Aron van Balveren

Geciteerde werken

- 50PLUS. (z.j.). Geraadpleegd op 2 oktober 2017, op <https://50pluspartij.nl/>
- Aalberts, C. (2012). *Achter de PVV: waarom burgers op Geert Wilders stemmen*. Delft: Eburon.
- Akkerman, T. (2003). Radicaal en respectabel populisme. *De academische boekengids*, pp. 10-11.
- Akkerman, T., de Lange, S. L., & Rooduijn, M. (2016). *Radical Right Wing Populist Parties in Europe*. London and New York: Routledge.
- Bale, T., van Kessel, S., & Taggart, P. (2011). Thrown around with abandon? Popular understandings of populism as conveyed by the print media: A UK case study. *Acta Politica*, 2, 111-131.
- Bordignon, F. (2017). In and out: Emmanuel Macron's anti-populist populism. Geraadpleegd op <http://eprints.lse.ac.uk/75681/>
- Bos, L., & Brants, K. (2014). Wilders en de golfslag van het populisme. In P. van Praag, & K. Brants, *Media, macht en politiek: de verkiezingscampagne van 2012* (pp. 187-205). Diemen: AMB.
- Bovens, M. Wille, A. (2011). *Diplomademocratie: over de spanning tussen meritocratie en democratie*. Amsterdam: Prometheus
- Bremmers, Y. (2016). *Populaire populisten (Master's thesis)*. Geraadpleegd op <http://theses.uibn.ru.nl/bitstream/handle/123456789/3659/Bremmers,%20Y.A.F.%204228189%2015-08-2016.pdf?sequence=1>
- Canovan, M. (1981). *Populism*. London: Junction Books.
- Canovan, M. (2004). Populism for political theorists?. *Journal of Political Ideologies*, 9:3, 241-252.
- Collier, D., & Mahon, J. E. (1993). Conceptual "Stretching" Revisited: Adapting Categories in Comparative Analysis. *APSA*, 845-855.
- d'Anjou, L. (2005). Narcisme, populisme en politiek. Geraadpleegd op <http://hdl.handle.net/1765/7097>
- De Lange, S. L. (z.j.). *De populistische zeitgeist in West-Europa*. Geraadpleegd op https://knav.nl/shared/resources/actueel/bestanden/110314_Populisme_De_Lange.pdf
- De Lange, S. L. (2012). New Alliances: Why Mainstream Parties Govern with Radical Right-Wing Populist Partiespost. *Political Studies*, 60, 899-918.
- De Lange, S. L. (2015). Gender and right-wing populism in the Low Countries: ideological variations across parties and time. *Patterns of Prejudice*, 2, 61-80.
- De Lange, S. L., Van Der Brug, W., & Rooduijn, M. (2014). A populist Zeitgeist? Programmatic contagion by populist parties in Western Europe. *Party Politics*, 20, 563-575.
- De Lange S. L., & Mügge S. L. (2015): Gender and right-wing populism in the Low Countries: ideological variations across parties and time, *Patterns of Prejudice*, DOI: 10.1080/0031322X.2015.1014199

- DENK. (sd). Geraadpleegd op 2 oktober 2017, op www.bewegingdenk.nl
- Domevscek, E. (2006). *Politieke kleur bekennen (Master's thesis)*. Geraadpleegd op <https://thesis.eur.nl/pub/3907/>
- Donald Trump Inauguration Speech* (2016). [Film].
- Eiermann, M. (2016). How Donald Trump Fits Into the History of American Populism. *New Perspectives Quarterly*, 33, 29-34.
- Elchardus, M. (2001). Moet populisme omarmd worden als politieke vernieuwing? *Socialisme en Democratie*, 58, 258-264.
- Elchardus, & Spruyt. (2012). Populisme en de zorg over de samenleving. *Sociologie*, 107-126.
- Forum voor Democratie. (z.j.). Geraadpleegd op 2 november 2017, op <https://forumvoordemocratie.nl/>
- Gerring, J. (1999). What Makes a Concept Good? A Criterial Framework for Understanding Concept Formation in the Social Sciences. *Polity*, 31, 357-393 .
- Ghersetti, M. (2013). Still the Same? *Journalism Practice*, 8, 373-389 .
- Gidron, N., & Bonikowski, B. (2015). Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda. Geraadpleegd op http://scholar.harvard.edu/files/gidron_bonikowski_populismlitreview_2013.pdf
- Grutterink, B., & Reijns, M. (2014). *Profiel Geert Wilders*. Geraadpleegd op 9 november 2017 op NU.nl: <https://www.nu.nl/achtergrond/2892471/profiel-geert-wilders-pvv.html>
- Guinjoan, M., Anduiza, E., & Rico, G. (2016). The Emotional Underpinnings of Citizens' Populism: How Anger, Fear, and Sadness Affect Populist Attitudes and Vote Choice. *Swiss Political Science Review*, 23, 201.
- Gutterson, H. (2017). From Brexit to Trump: anthropology and the rise of nationalist populism. *Journal of the American Ethnological Society*, 44, 209-214.
- Hawkins, K. A. (2009). Is Chavez populist? Measuring populist discourse in comparative perspective. *Comparative Political Studies*, Vol. 42, 1040-1067.
- Heinisch, R. (2003). Success in opposition – failure in government: explaining the performance of right-wing populist parties in public office. *West European Politics*, 26, 91-130.
- Hendriks, F. (2006). *Vitale democratie*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Hetenyi, E. (2016). *Ontdoe populisme van negatieve associaties*. Geraadpleegd op 16 februari 2017, op: <http://www.volkskrant.nl/opinie/ontdoe-populisme-van-negatieve-associaties~a4411091/>
- Heyrman, G. (2011). Populisme, de logica van nationalisme. *SAMPOL*, 18, 16-23.

- Huismand, S. (2017). *Wie is Donald Trump?* Geraadpleegd op 2 oktober 2017, op <https://npofocus.nl/artikel/7553/wie-is-donald-trump>
- Jagers, J., & Walgrave, S. (2007). Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium. *European Journal of Political Research*, 46, 319–345.
- Johansson, A. (2018). *Authoritarian Populism Index*. Geraadpleegd op <https://timbro.se/allmant/timbro-authoritarian-populism-index2017/>
- Kalpadakis, G., & Sotiropoulos, D. A. (2007). Europeanism and nationalist populism: the europeanization of greek civil society and foreign policy.
- Kaltwasser, C. (2014). The responses of populism to Dahl's democratic dilemmas. *Political Studies*, 62, 470-487.
- Kas, A. (2016). *Ruimte voor realistisch rechts*. Geraadpleegd op 29 september 2017, op NRC: <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/02/27/ruimte-voor-realistisch-rechts-1595530-a1091367>
- Kellner, D. (2016). Donald Trump and Authoritarian Populism. In D. Kellner, *American Nightmare* (pp. 19-28). Rotterdam: SensePublishers.
- Kurtz, H. (2017). *Donald Trump, Media and Politics of Grievance*. Geraadpleegd op 30 september 2017, op <http://www.foxnews.com/politics/2017/08/24/donald-trump-media-and-politics-grievance.html>
- Landemore, H.E.(2010). Majority Rule and the Wisdom of Crowds: the Task-Specificity of Majority Rule as a Predictive Tool. Geraadpleegd op <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1660577>
- Louwerse, T. (2013). Stemgedrag nieuwe Tweede Kamer: coalitie verenigd, 50PLUS. Geraadpleegd op <http://stukroodvlees.nl/stemgedrag-nieuwe-tweede-kamer-coalitie-verenigd-50plus-op-links/>
- Lucardie, A. (2009). Rechts-extremisme, populisme of democratisch patriotisme? In G. Voerman, *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen* (pp. 176-190). Groningen: Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen.
- Lynch, T. (2017). President Donald Trump: A Case Study of Spectacular Power. *The Political Quarterly*, 88, 612-621.
- Mepschen, P. (2012). Gewone mensen. *Populisme en het discours van vedringing in Amsterdam*. Nieuw West. Sociologie.
- Mudde, C. (2004). The populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, Vol: 39, 542–563.
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. (2012). *Populism in Europe and the Americas: Threat Or Corrective for Democracy?* New York: Cambridge University Press.
- Mudde, C., & Kaltwasser, C. (2017). *Populisme*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Nicholson, S. P., & Segura, G. (2012). Who's the Party of the People? Economic Populism and the U.S. Public's Beliefs About Political Parties. *Political Behaviour*, Vol: 34, 369-389.

- NOM (z.j.). *NOM Dashboard*. Opgehaald van NOM Dashboard: <http://www.nommedia.nl/330/NOM-Dashboard.html>
- Norris, P., & Inglehart, R. F. (2016). *Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash*. Harvard University.
- NOS (2016). *Het betoog van de week*. Geraadpleegd op <https://www.nporadio1.nl/de-taalstaat/onderwerpen/384546-het-betoog-van-de-week-robbert-wigt>
- Nossek, H., Adoni, H., & Nimrod, G. (2015). Is Print Really Dying? The State of Print Media Use in Europe. *International Journal of Communication, 9*, 365-385.
- Ober, J. (2008). The original meaning of democracy: capacity to do things, not majority rule. *Constellations, 15*, 3-9.
- Orwell, G. (1943). Politics and the English Language. *Horizon*.
- Pappas, T.S. (2016). Modern Populism: Research Advances, Conceptual and Methodological Pitfalls, and the Minimal Definition. Geraadpleegd op [10.1093/acrefore/9780190228637.013.17](https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.17).
- Pauwels, T., Hawkins, K., Read, M. (2017). Populism and its causes. In: Kaltwasser, C. *The Oxford Handbook of Populism*. Oxford University Press.
- Plattner, M.F. (2010). Populism, pluralism and liberal democracy. *Journal of democracy, 21*, 81-92.
- Roberts, K. M. (2006). Populism, political conflict, and grass-roots organization in Latin America. *Comparative Politics, Vol: 38*, 127-148.
- Rooduijn, M. Pauwels, T. (2011). Measuring populism: Comparing two methods of content analysis. *West-European Politics, 36*, 1272-1283.
- Rooduijn, M. (2013). The Nucleus of Populism: In Search of. *Government and Opposition, 43*, 572-598.
- Rooduijn, M. (2016). *Media, blijf populisten gewoon populisten noemen*. Geraadpleegd op <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/12/16/media-blijf-populisten-gewoon-populisten-noemen-5819710-a1537042>
- Sartori, G. (1970). Concept Misformation in Comparative Politics. *American Political Science Review, 64*, 1033-1053.
- Stavrakis, Y., Katsambekis, G., Nikisianis, N., Kioukiolis, N., & Siomos, T. (2017). Extreme right-wing populism in Europe: revisiting a reified association. *Critical Discourse Studies, 14*, 420-439.
- Taguieff, P.-A. (1995). Political science confronts populism: From a conceptual mirage to a real problem. *Telos, 103*, 9-43.
- Tweede Kamer. (2017). *Zetelverdeling Tweede Kamer*. Geraadpleegd op <https://www.tweedekamer.nl/kamerleden-en-commissies/wie-zit-waar>
- Urbinati, N. (2013). The populist phenomenon. *Raisons Politiques, 51*, 137-154.

- Urrutia, M. (1990). On the Absence of Economic Populism in Colombia. In R. Dornbusch, *The Macroeconomics of Populism in Latin America*. University of Chicago Press.
- Van Kessel, S. (2014). *Populist parties in Europe: Agents of discontent?* Basingstoke: Palgrave MacMillan UK.
- Van Ostaijen, J. (2011). *De zegen van het populisme*. Geraadpleegd op <https://universonline.nl/2011/03/15/de-zegen-van-het-populisme>
- Van Stokkum, B. (2013). Mediaschandalen en punitief populisme. *Strafblad: het Nieuwe Tijdschrift voor Strafrecht*, 11, 371-380.
- Verhulst, M. (2016). *Geert Wilders over scriptie fascistische PVV: 'Ze zijn Stapel'*. Geraadpleegd op <http://www.omroepbrabant.nl/?news/167603762/Geert+Wilders+over+scriptie+fascistische+PVV+Ze+zijn+Stapel.aspx>
- Veul, I., Flache, A., & Venema, S. (2016). PVV en SP: ideologische tegenstanders met dezelfde voedingsbodem. *Mens & Maatschappij*, 91, 27-52.
- Vossen, K. (2009). Hoe populistisch zijn Geert Wilders en Rita Verdonk? Verschillen en overeenkomsten in optreden en discours van twee politici. *Res Publica*, 51, 437-466.
- Vossen, K. (2011). Classifying Wilders: The Ideological Development of Geert Wilders and his Party for Freedom. *Politics*, 31, 179-189.
- Vossen, K. (2016). *The Power of Populism: Geert Wilders and the Party for Freedom in the Netherlands*. Londen: Routledge.
- VPRO (2016). *Zomergasten in vijf minuten - Mark Rutte* [Film].
- VVD. (z.j.). Profiel Mark Rutte. Geraadpleegd op <https://www.vvd.nl/profielen/mark-rutte/>
- VVD (2017). *Lees hier de brief van Mark*. Geraadpleegd op <https://www.vvd.nl/nieuws/lees-hier-de-brief-van-mark>
- Wansink, H. (2017). *De populistische revolutie*. Amsterdam: Prometheus
- Weyland, K. (2001). Clarifying a contested concept: Populism in the study of Latin American politics. *Comparative Politics*, 34, 1-22.
- Witteveen, D. (2017). The Rise of Mainstream Nationalism and Xenophobia in Dutch Politics. *Journal of Labor and Society*, 373-378.
- Wodak, R., & Krzyzanowski, M. (2017). Right-wing populism in Europe & USA. *Journal of Language and Politics*, 16, 471-484.

BIJLAGE

Bijlage 1: Database Artikelen

Bijlage 2: Analyse kader en uitvoering media analyse